

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
FINANŠU INSTITŪTS

**LATVIJAS KOMERCBANKU MAKSĀJUMU KARŠU TIRGUS
ANALĪZE**

DIPLOMDARBS

Autors: Profesionālo studiju programmas
Finanšu menedžments 5.kursa NLN studente
Sanita Birkava
Stud. apl. Nr. EkFM 020159

Darba vadītājs: Mg. oec. Latvijas Komercbanku
asociācijas analītiķe Žanete Glaudiņa

RĪGA 2007

Saturs

Anotācijas.....	3
Ievads.....	6
1. Maksājumu karšu vēsture, klasifikācija.....	9
1.1 Maksājumu karšu vēsture pasaulē.....	9
1.2 Maksājumu karšu vēsture Latvijā.....	13
1.3. Maksājumu karšu klasifikācija.....	15
2. Starptautiskās maksājumu karšu asociācijas.....	23
2.1. Starptautiskā maksājumu karšu asociācija VISA International.....	23
2.2. Starptautiskā maksājumu karšu asociācija MasterCard International.....	24
2.3. Starptautiskā maksājumu karšu sistēma American Express.....	25
2.4. Starptautiskā maksājumu karšu sistēma Diner Club.....	26
2.5. Starptautiskā maksājumu karšu sistēma JCB.....	27
3. Maksājumu tirgus attīstība Latvijā, Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs.....	29
3.1. Maksājumu tirgus attīstība Latvijā.....	32
3.2. Maksājumu tirgus attīstība Baltijas valstīs.....	42
3.3 Maksājumu karšu attīstība Ziemeļvalstīs.....	46
4. Latvijas lielāko izdevējbanku maksājumu karšu piedāvājuma analīze.....	49
Secinājumi un priekšlikumi.....	55
Izmantotā literatūra.....	59
Galvojums.....	60

Anotācija

Visā pasaulē patlaban ir novērojama tendence palielināties ekonomiskajai aktivitātei un līdz ar to arī norēķinu apjomiem. Tas ir iespējams, pateicoties bezskaidras naudas norēķiniem, kas ne vien ietaupa laiku, bet arī ievērojamus līdzekļus.

Maksājumu karšu straujajai attīstībai ir vairāki iemesli:

- 1) tās ļauj veikt norēķinus daudz ātrāk un komfortablāk nekā maksājot skaidrā naudā;
- 2) tas mazina „ēnu ekonomikas” attīstību; tās ir ērti un viegli lietojamas.

Diplomdarba mērķis ir uz Latvijas komercbanku maksājumu karšu datu analīzes pamata izstrādāt priekšlikumus maksājumu karšu apjoma palielināšanai.

Diplomdarbs sastāv no trim daļām – pirmajā daļā tiek apskatīta maksājumu karšu teorija, otrajā diplomdarba daļā tiek veikta maksājumu karšu analīze par 6.gadiem. Savukārt trešajā nodaļā tiek izteikti priekšlikumi maksājumu karšu apjoma palielināšanai.

Diplomdarbā ir izmantots plašs informācijas klāsts, no mācību grāmatām, statistikas datiem, kā arī preses un interneta mājas lapās pieejamajiem datiem.

Karšu lietotāji arvien aktīvāk sāk norēķināties ar maksājumu kartēm, ja 2005. gadā norēķini ar maksājumu kartēm bija 265.4 milj. latu apmērā, tad jau 2006. gadā sasniedz 445.1 miljonu latu.

Latvijas maksājumu karšu skaits uz vienu iedzīvotāju palielinās ar katru gadu, vislielākais kāpums novērojams 2006. gadā, kad uz vienu iedzīvotāju ir 0.91 maksājumu kartes.

Jaunu maksājumu karšu lietotāju iesaistīšana saistāma ar tirgus dalībnieku izglītošanu, ne vien par piedāvātajiem produktiem un to daudzveidību, bet arī par drošības pasākumiem un priekšrocībām, kas saistītas ar pāreju uz bezskaidras naudas norēķiniem. Tāpat jāsekmē maksājumu karšu pieņemšanas tīkla attīstība visā Latvijas teritorijā, īpaši lauku rajonos.

Annotation

Nowadays there is tendency to increase economical activities and payment amount worldwide. That is possible due to payment by transfer which not only saves the time but also great amount recourse.

Payment card quick development has several reasons

1. Quicker, easier and more comfortable way of payment rather than cash;
2. Reduces development of shady economics, and it's easier to use.

The aim of diploma paper is based on Latvian commercial bank payment card data analysis to create proposal to increase amount of payment card usage.

Diploma paper consists of three parts;

- Payment card theory;
- Payment card analysis in 6 year period;
- Proposal to increase the payment card usage amount.

Diploma paper is based on information gained from study literature, statistical data, press and internet.

Payment card users more actively started to use cards. Settlements by cards in 2005 was 265.4 million lats, but in 2006 reached 445.1 million.

Quantity of Latvian payment cards to one inhabitant increases every year. The biggest increase was in year 2006, and when to one resident it was 0.91.

Involvement of the new payment cards users connected with market participators education about products offers and variety, also security arrangements and advantages that related with transition to the payments by cash.

Аннотация

Во всем мире на данный момент наблюдается тенденция повышения экономической активности поэтому увеличиваются и объём расчёта. Это возможно благодаря безналичным расчётам, которые не только экономят время, но и значительные средства.

Стремительное развитие платёжных карт имеет несколько причин

- 1) платёжные карты позволяют намного быстрее и комфортнее рассчитывается чем наличные
- 2) удобно и легко пользоваться к тому же уменьшится теневая экономика

Цель дипломной работы – на базе данных платёжных карт латвийских коммерческих банков выработать предложения для увеличения объёма платёжных карт.

Дипломная работа состоит из трёх частей – в первой части рассматривается теория платёжных карт, во второй анализ теория платёжных карт в течение шести лет.

В третьей части высказываются предложения по повышению объёма платёжных карт.

В дипломной работе использован большой объём информации: учебная литература, данные статистические, а также данные прессы и ресурсы интернета.

Пользователи платёжных карт активнее начинают расплачиваться платёжными картами. Если в 2005 году расчёты платёжными картами составляли 265.4 миллиона латов то в 2006 году число достигло 445.1 миллиона лат.

Количество платёжных карт на одного жителя увеличивается с каждым годом, самое большое увеличение произошло в 2006 году, когда на одного жителя показатель был в размере 0.91.

Привлечение новых пользователей платёжных карт связано с образованием участников рынка, не только с предложением продуктов и их разнообразием, но и с мероприятиями безопасности и преимуществами, которые связаны с переходом на оплату наличными.

Также нужно способствовать развитию платёжных карт во всей Латвии особенно в районах сельской местности.

Ievads

Visā pasaulē patlaban ir novērojama tendence palielināties ekonomiskajai aktivitātei un līdz ar to arī norēķinu apjomiem. Tas ir iespējams, pateicoties bezskaidras naudas norēķiniem, kas ne vien ietaupa laiku, bet arī ievērojamus līdzekļus.

Maksājumu karšu straujajai attīstībai ir vairāki iemesli: tās ļauj veikt norēķinus daudz ātrāk un komfortablāk nekā maksājot skaidrā naudā; tas mazina „ēnu ekonomikas” attīstību; tās ir ērti un viegli lietojamas.

Maksājumu karšu jomas attīstību veicina arī straujā globalizācijas procesu attīstība pasaulē. Mūsdienās aizvien vairāk cilvēki ceļo un kārtro biznesa darījumus ārpus savas valsts robežām. Līdz ar to palielinās vajadzība lietot visā pasaulē universālu maksāšanas līdzekli par kādām ir kļuvušas maksājumu kartes.

Latvijas neatkarības atjaunošana saistījās ar plašu ārzemju iebraucēju straumi. Nezinādami mūsu apstākļus viņi mēģināja kārtot norēķinus ar starptautiski atzītām norēķinu kartēm. Ārzemniekiem būtībā bija pilnas kabatas ar brīvi konvertējamo valūtu, tās gan nebija naudaszīmes vai monētas, bet tikai dokuments, kas apliecināja naudas esamību. Vienlaikus bija vajadzīga sarežģīta elektroniska sistēma ar speciālu atmiņu. Izeja bija viena: Latvijā ieviest maksājumu kartes ar visu tehnisko aprīkojumu. To prasīja investīcijas, tūrisms, draugu, radu apciemošana, tranzītbraucieni. Citiem vārdiem, norēķinu kartes, to apkalpošana un emitēšana kļuva par valsts attīstības obligātu nosacījumu.

1992. gadā sākās maksājumu karšu attīstība Latvijā.

Diplomdarbā ir ietvertas gan teorētiskā, gan praktiskā informācija, kas ļautu diplomdarba lasītājiem izprast maksājumu karšu attīstību un nepieciešamību.

Diplomdarba mērķis ir uz Latvijas komercbanku maksājumu karšu datu analīzes pamata izstrādāt priekšlikumus maksājumu karšu apjoma palielināšanai.

Lai sasniegtu šo mērķi diplomdarba autorei nepieciešams veikt sekojošus uzdevumus:

1. iepazīties un izpētīt maksājumu karšu vēsturisko attīstību pasaulē un Latvijā;
2. izpētīt maksājumu karšu klasifikāciju;
3. iepazīties ar starptautisko maksājumu karšu asociācijām;
4. aplūkot un analizēt maksājumu karšu tirgus attīstību Latvijā, Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs;
5. analizēt un izpētīt Latvijas karšu tirgus sadalījumu pa bankām;
6. izpētīt un analizēt Latvijas lielāko izdevējbanku maksājumu karšu analīzi;
7. uz teorētiskās un analīzes pamata izdarīt secinājumus par maksājumu karšu attīstību un tās apjomiem;

8. uz izstrādātā darba pamata sniegt priekšlikumus maksājumu karšu apjoma palielināšanai.

Diplomdarba pirmajā daļā tie izpētīta maksājumu karšu vēsture Latvijā un Pasaulē, maksājumu karšu klasifikācija un starptautiskās maksājumu karšu asociācijas. Diplomdarba otrajā daļā tiek analizēti, pētīti un salīdzināti maksājumu karšu apjomi- Latvijā, Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs. Tiek salīdzināts cik maksājumu kartes ir uz vienu iedzīvotāju. Autore vēl otrajā nodaļā aplūko un analizē bankomātu un POS terminālu apjoma pieaugumu vai samazinājumu.

Analīze par Latviju tiek veikta par laika posmu no 2001-2006. gadam, par Baltijas valstīm un Ziemeļvalstīm par laika periodu no 2001-2005. gadam. Dati par 2006. gadu nav pieejami.

Savukārt trešajā nodaļā tiek veltīta, balstoties uz pirmās un otrās nodaļas izdarītajiem secinājumiem, maksājumu karšu apjoma palielināšanas izstrādei.

Darba izstrādes laikā, pētot un analizējot maksājumu karšu situāciju Latvijā, tiek veikta statistisko datu izvērtēšana, tiek pielietota salīdzināšanas un grafiskā metode, paralēli tai tiek izmantota statistiskās analīzes metode, kā arī analītiskās pētīšanas metode. Diplomdarba izstrādes procesā tika izmantots plašs informācijas klāsts, kuras nepieciešamību noteica darba specifika, kas sevī ietvēra - likumu, mācību grāmatu, statistikas datus, specifisku literatūru, publikācijas presē, Latvijas Komerčbanku asociācijas nepublicēto informāciju, kā arī interneta informatīvo datu bāzi.

Tā kā darba apjoma ietvaros nav iespējams pietiekami dziļi izpētīt visus ar tēmu saistītos jautājumus, ir izvirzīti temata ierobežojumi:

1. Darbā nav apskatītas visu Latvijas komercbanku piedāvātās kredītkartes.
2. Darbā nav aplūkotas visas Ziemeļvalstis.
3. Analīze par Latviju tiek veikta par laika periodu no 2001-2006. gadam
4. Analīze par Baltijas valstīm un Ziemeļvalstīm tiek veikta par periodu no 2001-2005. gadam.

Saīsinājumu paskaidrojums:

AMEX- starptautiska maksājumu karšu asociācija American Express Limited.

ATM- bankas automāts (bankomāts) jeb elektroniska iekārta automātiskai skaidras naudas izsniegšanai no maksājumu kartes konta, izmantojot maksājumu karti.

POS- elektroniska ierīce maksājumu karšu pieņemšanai norēķiniem, kura automātiski nolasa maksājumu kartes magnētiskās joslas vai čipa datus, nosūta darījuma autorizācijas pieprasījumu un saņem autorizācijas atbildi.

VISA- starptautiska maksājumu karšu asociācija VISA International.

1. Maksājumu karšu vēsture

1.1. *Maksājumu karšu attīstības vēsture pasaulē*

Maksājumu karšu vēsture ir interesanta ar savu straujo attīstības gaitu. Maksājumu kartes ir nepilnu gadsimtu vecs, bet jau paspējušas iziet dažādas attīstības stadijas.

Kredītkartes ideju pirmais izvirzīja Eduards Bellami (Edward Bellamy) savā grāmatā “Skatiens pagātnē”, kas izdota 1887. gadā. Viņš pirmais izvirza domu par kartes lietošanu pirkumu apmaksai.

Pirmie mēģinājumi ieviest praksē kartona maksājumu karti bija XX gadsimta divdesmitajos gados Amerikas Savienotajās Valstīs. Uzņēmums General Corporation of California (tagad pazīstama kā Mobil Oil) 1914. gadā izdeva kartes saviem klientiem un tās tika izmantots norēķinu procesā par uzņēmuma tirgotajiem naftas produktiem, lai veicinātu klientu lojalitāti. Šīs kartes vēl nebija norēķinu līdzeklis. Tās bija tā sauktās klubu kartes jeb mūsdienās kā lojalitātes kartes. Kartes bija populāras tirdzniecības jomā, tām bija stingri ierobežots pielietojums gan ģeogrāfiskā, gan pakalpojumu ziņā.

Koncepciju “maksāt tirgotājam par pirkumu ar karti” 1950. gadā izvirzīja Ralfs Šneders (Ralph Schneider) un Frenks Maknamara (Frank X. McNamara), lai apvienotu dažādu karšu pielietošanu. Stāsta, ka 1949. gadā F. Maknamari bija pasūtījis biznesa vakariņas Ņujorkas restorānā Majoras Cabin Grill. Kā tas tajā laikā bija pieņemts, pirms vakariņām viņš pārgērbās citā uzvalkā. Pēc vakariņām, kad oficiants atnesa rēķinu, F. Maknamara sāka meklēt savu naudas maku un konstatēja, ka tas palicis otrā uzvalkā. F. Maknamara samaksāja par vakariņām vēlāk, bet tajā vakarā viņš domāja: “Kāpēc cilvēka tēriņus ierobežo līdzī paņemtā skaidrā nauda, tā vietā, lai viņi tērētu tik daudz, cik patiesībā ir spējīgi samaksāt?”. 1950. gadā februārī Frenks Maknamara un Ralfs Šneideris atgriezās šajā restorānā un pasūtīja vakariņas. Kad tika atnests rēķins, f. Maknamara prezentēja mazu karti “Diners Club card” un parakstījās par pirkumu.

Frenkam Maknamaram nepatika, ka cilvēkiem jānēsā līdzī dučiem karšu, viņš gribēja šo karšu vietā ieviest vienu karti. Šo ideju viņš apsprieda ar Ralfu Šneideru un vēl vienu kompanjonu, un 1950. gadā nodibināja jaunu uzņēmumu Diners Club. Tā vietā, lai piedāvātu karšu izdošanu saviem klientiem, kā to darīja citi uzņēmumi, Diners Club gatavojās piedāvāt kredītkartes daudzu uzņēmumu klientiem, tas ir, ieturot naudu no klientiem un samaksāt uzņēmumiem. Līdz tam veikali pelnīja ar klientu lojalitāti noteiktam veikalu tīklam, kas palielināja tirdzniecības apjomu, izdodot klientiem kredītkartes. Diners Club bija

nepieciešams cits peļņas gūšanas avots, jo šis uzņēmums neko nepārdeva, līdz ar to nevarēja pelnīt no tirdzniecības apgrozījuma. 1950. gadā Diners Club izdeva pirmo vispārējas lietošanas bezprocentu kredītkarti (charge card). Diners Club neieturēja procentus par kredīta izmantošanu no klientiem, klienti maksāja 3 dolārus gadā par apkalpošanas maksu. Savukārt tirgotājam, kurš pieņēma Diners Club, vajadzēja maksāt uzņēmumam 7 procentus no katra pirkuma.

Frenka Maknamara jaunais kreditēšanas uzņēmums fokusējās uz tirdzniecības pārstāvjiem. Tirdzniecības pārstāvjiem bieži vien vajadzēja vakariņot dažādos restorānos, lai izklaidētu savus klientus. Tā radies arī uzņēmuma nosaukums, kas tulkojumā nozīmēja “vakariņotāju klubs”. 1950 gada sākumā Diners Club izdeva pirmās kartes 200 cilvēkiem, šīs kartes tika pieņemtas 14 restorānos Ņujorkā. Tās bija taisītas no papīra, tām aizmugurē bija uzdrukātas karšu pieņemšanas vietu adreses. Sākotnēji bizness attīstījās lēni- tirgotāji nevēlējās maksāt Diners Clubam tirgotāja maksu 7 procentu apmērā un negribēja, lai šī karte konkurētu ar pašu izdotajām kartēm, savukārt klienti neiegādājās karti, kas netika pieņemta pietiekami daudz vietās. Tomēr 1950. gada beigās jau apmēram 20 tūkst. Cilvēku lietoja Diners Club kartes. Uzņēmums Diners Club turpināja augt un jau otro pastāvēšanas gadu beidzās ar 60 tūkst. Dolāru peļņu. Diners Club kļuva par pirmo starptautisko kredītkarti, kura 1952. gadā tika franšīzēta Kanādā, Francijā un Kubā. Diners Club kredītkartes kļuva arvien populārākas un tām nebija nopietna konkurenta līdz pat 1958. gadam, kad tirgū vienlaikus ienāca American Express un Bank Americard.

1958 gadā pirmo ceļojumu bezprocentu kredītkarti izdeva uzņēmums American Express, kurš jau veiksmīgi darbojās kā starptautisku ceļojumu čeku izdevējs. Šī karte tika pozicionēta kā ekskluzīvs produkts. Ņemot vērā jau attīstīto infrastruktūru- American Express ceļojumu aģentūras- un jau zināmo produktu- ceļojumu čekus- jaunā American Express karte strauji iekaroja pozīcijas tirgū.

Banku kredītkaršu izgudrotāja gods pienākas Džonam Briginsam, patēriņa kredīta speciālistam Flatbušas Nacionālajā bankā. Dž. Briginss izstrādāja unikālu kreditēšanas plānu. Tā pamatā bija čeki jeb slipi, kurus tirgotāji pieņēma kā naudas ekvivalentu norēķiniem par sīkiem pirkumiem. Pēc pirkumu veikšanas pārdevējs nosūtīja slipu bankai, bet banka savukārt piedādāja klientam kredīta avizo par slipa summu. Pirmā modernā kredītkarte, kas līdzinājās mūsdienu kredītkartēm, parādījās 1951. gadā, to izdeva Franklīnas Nacionālā banka.

Kopš tā brīža tad arī sākās strauja jaunā pakalpojumu veida attīstība. 1951.-1958. gadā vairākas amerikāņu bankas sāka veidot savas karšu sistēmas, taču karšu izdošanas apjomi bija mazi un kartes tika izmantotas lokāli. 1957. gadā ASV bija 26 bankas, kas izdeva kartes. Šo

banku karšu programmā piedalījās 754 tūkst. Karšu lietotāju un apmēram 11 tūkst. Tirgotāju. Darījumu ar kartēm apgrozījums bija 40 milj. Dolāru gadā.

Pirmo plašai publikai domātu universālu banku kredītkarti, kas piedāvāja kredīta saņemšanas iespēju, 1958. gadā izdeva Bank of America. Kartes nosaukums bija Bank Americard, tagad zināms kā VISA. Līdz XX gadsimta sešdesmito gadu vidum Bank Americard bija monopoliste šajā banku darbības jomā, tā piedāvāja savus pakalpojumus arī citām bankām. Bank Americard darījumu apjoms pieauga no 75 milj. Dolāru 1961. gadā līdz 335 miljoniem dolāru 1967. gadā, karšu lietotāju skaits no 1 līdz 2,7 miljoniem cilvēku, savukārt tirgotāju skaits no 35 tūkst. Izauga līdz 83 tūkst.

Eiropā pirmās maksājumu kartes parādījās XX gadsimta piecdesmitajos gados, kad Britu viesnīcu un restorānu asociācija izdeva BHR karti. Eiropas karšu izdošanā un pieņemšanas jomā darbojās arī Amerikas uzņēmumi, starp tiem sākotnēji dominēja Diners Club.

Kartona kartīšu īsais mūžs spieda karšu izdevējus meklēt kartona kartītēm aizvietotāju. Desmit gadus pēc pirmo kredītkaršu izdošanas parādījās metāla kartes ar reljefiem (Uz āru izvirzītiem) klienta datiem, bet pēc tam arī plastikāta kartes.

Pieaugot karšu lietotāju skaitam, kļuva aktuāls jautājums par pirkumu uzskaiti un reģistrāciju katrai izdotajai kartei, kā rezultātā radās karšu embosācija- kartes numura, klienta datu un kartes derīguma termiņa reljefa (izspiesta) druka uz kartes. Praktiski bez izmaiņām embosācija ir saglabājusies līdz mūsdienām un tiek plaši izmantota.

Pirmās kartes ar embosētiem datiem bija izgatavotas no metāla, bet pēc tam tās tika aizvietotas ar plastikāta kartēm, jo pēdējās izrādījās praktiskākas un lētākas.

XX. gadsimta sešdesmitajos gados parādījās plastikāta kartes ar magnētisko joslu. Magnētiskās joslas karšu apkalpošanai tika radīti elektroniskie termināli, kurus izvietoja veikalos.

1966. gadā Bank of America nodibināja atsevišķu uzņēmumu Bank Americard Service Corporation, kas apkalpoja visu Bank Americard karšu darījumus. Tomēr būtiskākais bija tas, ka jaunais uzņēmums sāka pārdot karšu izdošanas licences citām bankām, kas deva iespēju tūkstošiem mazu banku pievienoties karšu biznesam. Visus karšu darījumus stingri kontrolēja Bank Americard Service Corporation. Šis uzņēmums izstrādāja standartus un noteikumus karšu lietošanai.

1970. gadā jau 3300 bankas bija kļuvušas par Bank Americard Service Corporation karšu sistēmas dalībniecēm. Jaunajā sistēmā piedalījās par vairākas lielas ārvalstu bankas. Tomēr Bank of Americard neizdevās monopolizēt darījumus ar kartēm ne lokālajā, ne starptautiskajā tirgū. Viens no iemesliem bija sistēmas dalībnieku neapmierinātība ar

uzņēmuma diktatoriskajām prasībām, kas aizgāja līdz pat tam, ka uzņēmums pieņēma lēmumu par karšu izdošanu atsevišķu banku klientiem. Tikai vēlāk, kad uzņēmums tika pārdēvēts par VISA, dalībbankas ieguva lielāku autonomiju.

Atbildot uz Bank Americard diktātu, XX gadsimta sešdesmitajos gados ASV austrumos un ziemeļaustrumos izveidojās vairākas reģionālas karšu izdošanas asociācijas. 1959. gadā izveidojās Californian Bank Card Association. Uz šo asociāciju bāzes 1966. gadā tika nodibināta Interbank Card Association (ICA), kas apvienoja lielu daļu banku un kļuva par otru lielāko banku kredītkaršu izdošanas asociāciju. ICA dalībbankas pārgāja pie vienotu karšu Master Charge izdošanas.

1966. gadā Barclays Bank Londonā uzsāka izdot pirmās Bank Americard maksājumu kartes Eiropā. 1968. gadā 15 Eiropas bankas izveidoja eurocheque sistēmu. MasterCard paplašinājās Eiropā, apvienojoties ar Eurocard.

XX gadsimta septiņdesmito gadu beigās- astoņdesmito gadu sākumā karšu biznesā sākās īsts haoss. ASV ziemeļaustrumos daudzas lielas bankas cieta neveiksmi, mēģinot ieviest pašas savas karšu sistēmas un ciešot simtiem miljonu ASV dolāru lielus zaudējumus. Pakāpeniski no vispārējā haosa izkristalizējās divi centri- karšu sistēma Bank Americard (pēc daudziem pārveidojumiem VISA) un banku apvienība Interbank Card Association (vēlāk- MasterCard). Nozīmīga loma karšu haosa likvidēšanā bija arī straujajai skaitļošanas tehnikas un programnodrošinājuma attīstībai, kas veicināja automatizētas savstarpējo norēķinu sistēmas izveidi. 1976. gadā Bank Americard atļāva duālismu (banka var būt vienlaikus abu sistēmu biedrs).

1972. gadā Federālā rezervju sistēma kļuva par pirmo organizāciju, kas regulēja maksājumu karšu industriju. 1973. gadā tika pieņemts likums, kas aizsargāja maksājumu karšu lietotājus no nesankcionētas kontu un maksājumu karšu lietotāju nesankcionētas kontu un maksājumu karšu informācijas izmantošanu.

1975. gadā Amerikā parādījās pirmie bankomāti, tāpat arī ASV pirmā sāka izmantot elektroniskos POS terminālus.

Uzņēmums MasterCard 1979. gadā tika pārdēvēts par MasterCard.

Bijušajā Padomju Savienībā maksājumu kartes ienāca vēlāk. Pirmās banku maksājumu kartes parādījās Krievijā- 1988. gadā pirmo karti izdeva Vņešekombanka, tā bija EC/MC Gold karte.

Turpmākā karšu sistēmas attīstība ASV un citās valstīs notika VISA un MasterCard konkurences apstākļos.

XX gadsimta astoņdesmitos gadus šajā biznesā var raksturot kā karšu pieņemšanas tīklu veidošanas laiku, savukārt deviņdesmitie gadi saistās ar īstu tehnoloģiju revolūciju.¹

1.2. Maksājumu karšu attīstības vēsture Latvijā

Latvijas neatkarības atjaunošana saistījās ar plašu ārzemju iebraucēju straumi. Nezinādami mūsu apstākļus viņi mēģināja kārtot norēķinus ar starptautiski atzītām norēķinu kartēm. Ārzemniekiem būtībā bija pilnas kabatas ar brīvi konvertējamo valūtu, tās gan nebija naudaszīmes vai monētas, bet tikai dokuments, kas apliecināja naudas esamību. Vienlaikus bija vajadzīga sarežģīta elektroniska sistēma ar speciālu atmiņu. Izeja bija viena: Latvijā ieviest maksājumu kartes ar visu tehnisko aprīkojumu. To prasīja investīcijas, tūrisms, draugu, radu apciemošana, tranzītbraucieni. Citiem vārdiem, norēķinu kartes, to apkalpošana un emitēšana kļuva par valsts attīstības obligātu nosacījumu.²

Attīstoties starptautiskajam tūrismam un biznesa sakariem ar ārvalstīm, iepērkot preces ārvalstīs, uzņēmējiem un tūristiem kļuva neparocīgi un nedroši pārvadāt lielas naudas summas skaidrā naudā. Uz Latviju sāka braukt arvien vairāk ārvalstnieku, kuriem bija maksājumu kartes, taču nebija iespēju tās izmantot.³

Maksājumu karšu apkalpošanas uzsākšanai 1992. gadā tika nodibināta firma Konts, kas kopā ar Latvijas komercbankām, kam bija valūtas operāciju licences, sāka izskatīt starptautisko maksājumu karšu asociāciju VISA International un Europay International priekšlikumus par maksājumu karšu izdošanu un pieņemšanu Latvijā.

Tā laika lielākās Latvijas komercbankas Rīgas Komercbanka, Banka Baltija, Latvijas Krājbanka, Zemes banka iestājās maksājumu karšu asociācijā Europay International un ieguva tiesības izdot starptautiskās maksājumu kartes EuroCard/MasterCard un Maestro, kā arī veidot tirgotāju tīklu maksājumu karšu pieņemšanai.

1992. gadā pēc iestāšanās Europay International, lielākās Latvijas komercbankas un firma Konts ar Europay palīdzību nolēma izveidot karšu apstrādes centru BankServiss.

Europay International Baltijas valstis iekļāva nevis Krievijas reģionā, bet gan Skandināvijas reģionā, tāpēc Baltijas valstu maksājumu karšu sistēmas attīstībai tika veltīta sevišķi liela uzmanība, jo citas šā reģiona valstis ar maksājuma kartēm strādāja jau sen.

¹ Miezere B. Maksājumu kartes, "Hipotēku bankas Finanšu konsultāciju centrs", SIA, 2006.;70 lpp.

² Lībermanis G. Nauda, Inflācija; SIA "Kamene";1999.; 52lpp.

³ Miezere B. Maksājumu kartes, "Hipotēku bankas Finanšu konsultāciju centrs", SIA, 2006.;97lpp

Sākotnēji visa norēķinu informācijas apstrāde tika veikta caur citu karšu pārstrādes centru Servo (Zviedrijā).

1993. gadā Latvijā pirmā maksājumu karte bija Rīgas Komerccbankas emitētā VISA Classic karte, kā arī bija pirmie mēģinājumi izdot lokālās maksājumu kartes.

Pirmais lokālo karšu projekts bija viedkartes projekts ar nosaukumu Latkarte. Tā kā Latkartei nebija attīstīta pieņemšanas tīkla un tā nebija ērta lietošanai, tad projekts neapmierināja bankas, un tās sāka izlaist savas lokālās kartes. Neapmierinātību par Latkarti izrādīja arī tirgotāji un karšu lietotāji. Tomēr neraugoties uz to, 1994. gadā Latkaršu skaits sasniedza 4000 un to varēja uzskatīt par tā laika populārāko karti.

1993. gadā Banka Baltija emitēja pirmo vispārējas lietošanas lokālo maksājumu karti- Baltkarti. Baltkarte bija kredītkarte ar kredīta limitu, to izsniedza pret drošības depozītu. Tā bija ļoti izplatīta maksājumu karte, kas beidza pastāvēt līdz ar Bankas Baltijas krahu.

Vienīgā lokālā maksājumu karte, kas bija iedalīta klasēs (parastā, sudraba, zelta un platīna) un bija izmantojama gan kā debetkarte, gan kā kredītkarte, bija Bonus karte, ko 1993. gada decembrī uzsāka izdot Bonus korporācija. Parādās pirmie POS termināli.

Ļoti strauja maksājumu karšu tirgus attīstība Latvijā notika 1994. gadā. Bankas aktīvi stājās starptautiskajās maksājumu karšu asociācijās. BankServisa karšu apstrādes centrs tika pilnībā sertificēts Europay International. Šo karšu licences bija Bankai Baltija, Latvijas Krājbankai, Zemes bankai, Rīgas Komerccbankai un Latvijas Depozītu bankai. Savukārt Europay karšu izdošanas licences EC/MC karšu izdošanai bija tikai Bankai Baltija, Latvijas Krājbankai un Zemes bankai.

1994. gada sākumā Latvijas maksājumu karšu tirgū ienāca arī Vācijas- Latvijas Bankas (DBL) karte, kas bija gan kā kredītkarte, gan kā debetkarte. Tā bija pirmā magnētiskā karte, kam bija PIN kods. Līdz tam PIN kods bija tikai Latkartei.

1994. gadā aizsākās pirmais un vienīgais reģionālais Baltijas banku projekts Globuss- tās tika izdotas līdz 1999. gada oktobrim.

1995 gads Latvijā palicis atmiņā kā banku sektora krīze, bankrotēja vairākas Latvijas komercbankas, tajā skaitā maksājumu karšu līderis Banka Baltija un Depozītu banka. Precendenti saistību neizpildīšanā par savu karšu lietotāju pirkumiem radīja šķēršļus maksājumu karšu tirgus attīstībai un bremzēja to.

1995. gadā maksājumu karšu tirgū intensīvi iesaistījās Saules banka, kas pirmā uzstādīja bankas automātu, kurā maksājumu karšu lietotāji varēja saņemt naudu ar starptautiskajām kartēm. Līdz tam Latvijā bija uzstādīti tikai divi bankas automāti, un tie abi apkalpoja lokālās kartes.

1995. gadā Latvijā ienāca otrā starptautiskā debetkarte- Maestro, ko izdeva Saules banka.

1996. gadā BankServis pieņēma lēmumu par pāreju uz norēķiniem latos starptautisko maksājumu karšu pieņemšanā.

1996. gadā Latvijas maksājumu karšu tirgū iesaistījās Latvijas Unibanka, uzsākot savu biznesu ar EC/MC karšu izdošanu. Latvijā izdoto karšu skaits 1996. gadā sasniedza 15000.

1997. gadā BankServiss uzsāka American Express un Diner Club karšu apkalpošanu.

1998-1999. gadam aktīvi norisinājās bankomātu uzstādīšana.

1999. gadā Latvijā tika izdotas Europay un VISA starptautiskās norēķinu kartes, izplatītas American Express kartes, izdotas lokālās maksājumu kartes Hansabankas Kontu karte, Unibankas unikarte, Krājbankas darījumu karte.

1999. gada novembrī tirgū parādījās BankServisa piedāvātais risinājums maksājumu karšu pieņemšanai internetā un Latvijā tika pieslēgts pirmais interneta tirgotājs

2000. gadā maijā Latvijas bankas vienojās, ka Latvijas interneta tirgotāju mājas lapās varēs iepirkties ar vietējām debetkartēm.

Informācijas par maksājumu karšu vēsturi ņemta no Miezere B. Maksājumu kartes, "Hipotēku bankas Finanšu konsultāciju centrs", SIA, 2006

1.3. Maksājumu karšu klasifikācija

Mūsdienās jēdziens „maksājumu karte” ir ļoti plašs. Norēķinu jeb maksājumu karte, ar kuru tās pilnvarotais lietotājs var veikt norēķinus par precēm vai pakalpojumiem, izņemt skaidro naudu bankomātos, kā arī veikt citas operācijas. Norēķinu kartes iedalās kredītkartēs, debetkartēs, skaidras naudas kartēs un viedkartēs.¹

Maksājumu kartes var iedalīt pēc vairākiem kritērijiem:

1. pēc izgatavošanas tehnoloģijas,
2. pēc pielietojuma teritorijas,
3. pēc norēķinu vieda,
4. pēc kredītu atmaksas veida.

Pēc izgatavošanas tehnoloģijas maksājumu kartes iedalās:

- magnētiskās kartes,
- viedkartes jeb čipkartes, smartkartes,

¹ Latvijas Bankas padomes lēmums Nr.57/2 par „Kredītiestāžu maksājumu statistikas sagatavošanas noteikumiem”, punkts 1.16

- virtuālās kartes.

Magnētiskās kartes- informāciju par kartes īpašnieku un tās izdevēju tiek iekodēta magnētiskajā svītrā, kas iemontēta plastikāta kartē. Taču tajā netiek ievadīta informācija par kartes lietotāja finansiālo stāvokli. Tāpēc, pieņemot maksājumus ar magnētisko karti, pārdevējam ikreiz jāsaazinās ar banku, lai pārliecinātos par pircēja maksātspēju. Turklāt kases čeks ir jāparaksta, lai pārdevējs varētu to salīdzināt ar pircēja personisko parakstu uz kartes paneļa. Pārdevējs var lūgt kartes lietotāju uzrādīt viņa personu apliecinošu dokumentu. Šā veida kartes nedod iespēju tajās informāciju par kartes lietotāja finansiālo stāvokli.¹

Viedkartes-šīm kartēm galvenais elektroniskās informācijas nesējs ir tajās iebūvētais mikroprocesors jeb čips. Viedkartes ir daudz drošākas, jo to pamatā ir mikroprocesoru tehnoloģija. Kartes virspusē ievietotā silīcija mikroshēma, jeb čips ir mikroprocesors. Tajā iespējams ievadīt plašu informāciju. Parasti papildus informācijai par kartes numuru un lietotāju mikroprocesors satur PIN koda pārbaudes programmu un informāciju par naudas summu, kas pieejama kartes lietotājam.

Tiek izdotas gan tādas kartes, kam čips ir vienīgais informācijas nesējs, gan tādas kartes, kam ir divi elektroniskās informācijas nesēji- čips un magnētiskā josla. Kartes ar diviem informācijas nesējiem ir nepieciešamas tādēļ, lai laika posmā, kamēr globālais karšu pieņemšanas tīkls tiek modernizēts viedkaršu pieņemšanai, varētu nodrošināt viedkartes apkalpošanu (izmantojot magnētisko joslu), arī vietās, kur vēl nav uzstādīti ATM vai POS termināli, kas spēj nolasīt un apstrādāt datus.²

Virtuālās kartes ir paredzētas norēķiniem virtuālajā vidē. Tā bieži vien neeksistē fiziski, tas ir numurs, pēc kura klients var norēķināties internetā, pasūtīt preces pēc kataloga, apmeklēt maksas mājaslapas internetā, kā arī veikt citus darījumus tai apjomā, kādus pieļauj kartes kontā iemaksātie līdzekļi. Šo karti nevar izmantot skaidras naudas saņemšanai vai norēķiniem par pirkumiem un pakalpojumiem tirdzniecības vietās. Virtuālas kartes nav iespējams lietot arī bankomātos. Virtuālā karte nodrošina papildu drošību garantijas. Informāciju sistēmu speciālisti uzskata, ka šo karšu īpašnieki ir aizsargāti vairāk, nekā pasaules maksājumu karšu īpašnieki.³

Pēc pielietojuma teritorijas maksājumu kartes iedalās:

- lokālās kartes,
- reģionālās kartes,

¹ Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-111 lpp.

² Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-112 lpp.

³ Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-112 lpp.

- starptautiskās kartes.

Lokālās kartes- kartes, kas tiek izdotas lietošanai vienas valsts teritorijā vai pat vienā valstī izvietotā konkrētas bankas bankomātu un/vai tirgotāju tīklā. Lokālās kartes izdod:

- viena banka vai uzņēmums, veidojot savu kartes zīmolu un pieņemšanas tīklu. Pie šīm kartēm pieder pirms pāris gadiem Unibankas izdotā Unikarte un Hansabankas izdotā kontu karte;
- vairāku banku apvienība, izveidojot savu lokālu maksājumu karšu asociāciju un veidojot kartes zīmolu un pieņemšanas tīklu;
- banka, kas ir starptautiskās maksājumu kartes tikai lokālai lietošanai. Tādā gadījumā uz kartes jābūt uzrakstam „Derīga tikai konkrētā valstī”, piemēram, VISA Electron karte derīga tikai lietošanai Latvijā.

Lokālo karšu izdošana ir lētāka, salīdzinot ar starptautisko maksājumu karšu produktu izdošanu,- nav jāmaksā dalībmaksas, bet jārada gan uzticība jaunajai kartei, gan jāveido tirgotāju un bankomātu tīkls tās pieņemšanai.¹

Tā kā Latvija ir iestājusies Eiropas Savienībā, tad līdz ar pāreju uz eiro bankām būs jāatsakās no lokālajām maksājumu karšu shēmām, ja tās būs eiro valūtā, jo patlaban Eiropas Maksājumu Padome (EPC) strādā pie SEPA (single Euro Payment Area)- vienotas Eiropas maksājumu zonas ieviešanas. SEPA principi paredz, ka ar jebkuru eiro valūtas karti varēs norēķināties jebkur eiro zonā tikpat ērti un brīvi kā savā valstī.²

Reģionālās kartes- kartes, kas paredzētas darbībai vairāku valstu teritorijā. Reģionālās kartes var uzskatīt par mēģinājumu konkurēt ar starptautiskajām kartēm, kas arī kādreiz bija reģionālas, tika lietotas Amerikā vai Eiropā. Reģionālās kartes izdod bankas, kurām ir meitas vai mātes uzņēmumi, filiāles citās valstīs, karte derīga lietošanai attiecīgās bankas pieņemšanas tīklā. Pie reģionālajām kartēm piederēja Globus karte, ko izdeva vairākas Baltijas valstu bankas, tajā skaitā Latvijas Krājbanka. Starptautiskās maksājumu karšu asociācijas nepraktizē reģionālo karšu izdošanu.

Starptautiskās kartes- izdod bankas, iestājoties starptautiskā maksājumu karšu asociācijā, vai starptautiskās finanšu korporācijās. Starptautiskās kartes darbības princips- tā tiek pieņemta daudzās pasaules valstīs, visur, kur redzams starptautiskās maksājumu karšu asociācijas un ar karšu izdošanas licences iegūšanu saņem tiesības bankas izdoto karšu apkalpošanu visā asociācijas tīklā. Tādi ir starptautisko maksājumu karšu asociāciju VISA, MasterCard, American Express, JCB, Diners Club karšu produkti.³

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-21 lpp.

² Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-22 lpp.

³ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-23 lpp.

Pēc norēķinu vieda izšķir:

- debetkartes
- kredītkartes.

Debetkarte jeb tūlītējas apmaksas karte- norēķinu instruments bezskaidras naudas maksājumu veikšanai vai skaidras naudas saņemšanai, ar kuru norēķini tiek veikti pēc tiešā debeta vai reāla laika režīma maksājumu kartes lietotāja konta debetēšanas principa. Vienkāršāk sakot, debetkartēm visi darījumi tiek autorizēti, sazinoties ar kartes izdevēju vai karšu apstrādes centru un pārbaudot, vai kartes lietotāja kontā pietiek naudas konkrētā darījuma veikšanai. Darījuma autorizācijas brīdī darījuma summa kartes lietotāja kontā tiek nobloķēta jeb rezervēta, par darījumu summu samazinot kartes konta atlikumu, un kartes lietotāja tēriņiem vairs nav pieejama. Rezervētā darījuma summa no kartes konta tiek norakstīta, saņemot darījuma apstiprinājumu- tas parasti notiek 1-15 dienu laikā.¹

Algu kartes arī parasti ir debetkartes. Lai samazinātu uzņēmuma administratīvos izdevumus algu izmaksai, darba devējiem tiek piedāvātas darbinieku algu programmas: ar banku starpniecību algas uzņēmuma darbiniekiem tiek ieskaitītas viņu karšu kontos. Uzņēmumam atliek tikai iesniegt bankai darba algu sarakstu un algu kopējo summu ieskaitīšana uzņēmuma darbinieku kontos notiek dažu stundu laikā. Ar uzņēmuma galvojumu bankas piešķir algas karšu lietotājiem nelielus īstermiņa aizdevumus (overdraftus) 30-50% apmērā no algas.²

Atliktā debeta karte- norēķinu instruments, ar kuru norēķini tiek veikti pēc atliktā debeta principa, tas ir, konts tiek debetēts pēc noteikta laika, kā norādīts izdevēja un klienta noslēgtajā līgumā. Atliktā debeta kartēm visi skaidras naudas izņemšanas darījumi un daļa pirkumu tiek autorizēti, sazinoties ar kartes izdevēju vai karšu apstrādes centru un pārbaudot, vai kartes lietotāja kontā pietiek naudas konkrētā darījuma veikšanai. Daļa pirkumu netiek autorizēti, tas ir, netiek pārbaudīts, vai pirkuma veikšanas brīdī kartes kontā ir pietiekami naudas pirkuma apmaksai. Tas nozīmē, ka pirkuma veikšanas brīdī nauda kontā netiek rezervēta un kartes izdevējs par darījumu uzzina tad, kad tiek atsūtīts darījuma apstiprinājums- Maestro un VISA Electron kartēm tas var būt pēc 1- 15 dienām, VISA un MasterCard kartēm pēc 1- 30 dienām.³

Pastāv divi veidi, kā tiek noteikts to darījumu limits, kuri netiek autorizēti:

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-26 lpp.

² Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-27 lpp.

³ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-27 lpp.

1. neautorizētu darījumu limitu nosaka karšu izdevējs; parasti pēc diviem parametriem- darījumu maksimālās summas un skaita.
2. neautorizētu darījumu limitu nosaka starptautiskās maksājumu karšu asociācijas katrai valstij. Nosakot zемаutorizācijas limitu, ko karšu pieņēmējs var izmantot vai arī neizmantot. Tas nozīmē, ka, veicot pirkumu par summu, kas mazāka par šo zемаutorizācijas limitu, darījums netiek autorizēts.

Latvijā līdz pat 2006. gadam tirgotāju zемаutorizācijas limita nebija- visi darījumi ar kartēm tika autorizēti, izņemot tos darījumus, kur viedkartē bija noteikts neautorizējamo darījumu limits. Tas, ka kartes darījums netiek autorizēts, gan nenozīmē, ka netiek pārbaudīti kartes un kartes lietotāja dati. Viedkarte tiek pārbaudīta, lai konstatētu, vai tā ir derīga, vai aplikācija nav bloķēta, vai kartes parametri ļauj veikt darījumu bez autorizācijas. Ja kartes darījums netiek autorizēts, tad tas tāpat būs jāapstiprina ar PIN kodu vai parakstu.

Kredītkartes- kredīta maksājumu instruments bezskaidras naudas norēķiniem vai skaidras naudas saņemšanai, izmantojot izdevēja piešķirto kredītu. Klients var atmaksāt izmantoto kredīta summu noteiktā laikā, kā norādīts izdevēja un klienta noslēgtajā līgumā. Kredītkartes paredzētas galvenokārt pirkumu atmaksai, skaidras naudas saņemšanas funkcija ir sekundāra. Kredītkartes savā starpā atšķiras gan pēc konta debetēšanas principa (laika, kad kartes lietotāja iztērētā nauda tiek norakstīta no kartes lietotāja konta), gan pēc kredīta limita atmaksas principa un tā, kam piederošus līdzekļus kartes lietotājs izmanto- tikai bankas kredītu vai gan bankas kredītu, gan savu naudu.¹

Kredītkartes ir:

- Klasiskās kredītkartes- EC/MC Mass, VISA Classic. Šīs kartes ir paredzētas gan maksājumiem, gan skaidras naudas izņemšanai, izmantojot piešķirto tēriņu.
- Juridiskām personām paredzēta kredītkarte- biznesa karte- EC/MC Business Silver, VISA Business Silver. Par visām biznesa kartes saistībām atbild uzņēmums, kam šī karte izsniegta. Biznesa kartes paredzētas galvenokārt darbiniekiem komandējumiem un reprezentācijas izdevumiem. Ar biznesa karšu palīdzību uzņēmumam ir iespēja kontrolēt darbinieku izdevumus, kuri ir saistīti ar uzņēmumu. Uzņēmums var arī ierobežot šo karšu izmantošanu, piemēram, aizliegt skaidras naudas izņemšanu.
- Prestiža kartes tiek izsniegtas klientiem ar augstu maksātspēju- Gold, Professional, Premier, Platinum. Izsniedzot šīs kartes, bankas piedāvā arī dažādus papildpakalpojumus- izdevīgāku apdrošināšanu, atlaides automašīnu īrei u.c.²

Klientam ar zelta karti vienmēr tiek nodrošināts augstāka līmeņa serviss.

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-28 lpp.

² Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-113 lpp.

Kredītkaršu īpašniekiem, atverot bankā norēķinu kontu, ar banku ir jāslēdz līgums, kas nodrošina atsevišķa kredīta lielumu. Kredīta lielums ir atkarīgs no dažādiem faktoriem- cik ilgi nākamais kartes īpašnieks ir bankas klients, cik liela ir vidējā summa, kas pagrozās klienta kontā viena mēneša laikā, cik liela ir iemaksas summa, cik ātri un precīzi klients kārtu savas kredītsaistības, cik liela ir drošības noguldījuma summa (nav obligāta). Uz kredītkartes, tāpat kā debetkartes, ir tās īpašnieka vārds, uzvārds, paraksta paraugs un kartes numurs. Kā papildus drošības garants var būt arī kartes īpašnieka fotogrāfija.

Kredītkarte ir bankas īpaša bankas uzticība klientam, tāpēc tā pieejama tikai klientiem ar noteiktu maksātspēju, turklāt ar kredītkarti iespējams veikt krietni vien vairāk darbību.

Viena no priekšrocībām ko sniedz kredītkarte ir prestižs- tā liecina par klienta maksātspēju. Kredītkartes priekšrocība salīdzinājumā ar debetkarti ir arī iespēja rezervēt viesnīcu, iznomāt automašīnu, pasūtīt preces internetā, izmantot starptautisko diennakts palīdzības dienestu kartes nozaudēšanas vai nozagšanas gadījumā, bagāžas nozaudēšanā, lidmašīnas aizkavēšanās gadījumā, izmantot dažādas atlaižu kartes, piemēram, viesnīcai un automašīnu nomai, zvanīt no telefona automātiem, kredītkarti izmantojot telekartes vietā, turklāt kredītkartei ir krietni vairāk karšu pieņemšanas vietu nekā debetkartei.

Izmantojot kredītkarti, klientam ir mazāka atkarība no sakaru līniju stabilitātes, jo šīm kartēm ir autorizācijas limits, kas katrā valstī ir atšķirīgs.

Pēc kredītu atmaksas veida iedalās:

- tradicionālā kredītkarte,
- bezprocentu kredītkarte,
- kredītlīnijas kredītkarte,
- bezprocentu kredītkartes un kredītlīnijas apvienojums,
- citi kredīta veidi.

Tradicionālā kredītkarte- kartes konta īpašniekam par izmantoto kredīta limitu ir pilnībā jānorēķinās līdz izdevēja noteiktam datumam- parasti līdz nākamā mēneša 15. datumam vai mēneša beigām. Tā kā izmantotā kredīta limita summa var mainīties katru dienu, tad kā atskaites punkts atmaksājama kredīta limita summai tiek izmantota mēneša pēdējā diena. Ja kartes konta īpašnieks saņem konta izrakstus, tad izmantotā un atmaksājamā kredīta limita summa noteikti būs norādīta konta izrakstā (to paredz Latvijas Republikas likumi un citi normatīvie akti). Par izmantoto kredīta limitu kopš darījuma norakstīšanās no konta dienas tiek aprēķināti procenti. Tos banka aprēķina katru dienu, pamatojoties uz konta bilances

atlikumu dienas beigās (neieskaitot rezervētās summas). Procenti tiek uzkrāti un norakstīti no konta mēneša pēdējā darba dienā.¹

Bezprocentu kredītkartes- šo kredītkarti Latvijā mēdz dēvēt par „īsto kredītkarti”. Tās būtība- ja kartes lietotājs noteiktā laikā (parasti līdz nākamā mēneša 15. datumam) pilnībā norēķinās par izmantoto kredīta limitu, tad viņam nav jāmaksā procenti par kredītu. Savukārt, ja viņš šajā konkrētajā laika periodā nenorēķinās par izmantoto kredīta limitu, tad viņam jāmaksā paaugstināti procenti par kredītu.

Kredītlinijas kredītkarte- kartes lietotāja noteiktā likā posmā jāatmaksā tikai konkrēta summa no izmantotā kredīta limita (piemēram, 10%) un viņš var turpināt izmantot kredīta limita ietvaros. Par izmantoto kredīta limitu no darījuma norakstīšanās no konta brīža kartes lietotājs maksā procentus.²

Bezprocentu kredītkartes un kredītlinijas apvienojums- bankas karšu lietotājiem var piedāvāt arī kartes, kas pēc būtības ietver gan bezprocentu kredītkarti, gan kredītliniju. Tādā gadījumā, ja kartes lietotājs pilnībā nodzēsīs izmantoto kredīta limitu bankas noteiktajā laikā, tad viņam procenti par izmantoto kredītu limitu nebūs jāmaksā. Savukārt, ja viņš norēķināsies ar banku par tikai daļu no izmantotā kredīta limita, tad viņam būs jāmaksā procenti.³

Citi kredīta veidi- bankas kartes var izmantot arī patēriņa kreditēšanai, tāpēc ir iespējams vēl citas kredīta limita atmaksas un procentu aprēķināšanas shēmas. Piemēram, iespējam šāda shēma- banka piešķir klientam kredīta limita summu, kur procentus par izmantoto kredīta limita summu klientam jāatmaksā ik mēnesi, bet izmantoto kredīta limita summu klients pilnībā atmaksā pēc 6 mēnešiem, gada vai cita termiņa. Tāpat ir iespējama shēma- klientam, izmantojot karti, tiek izsniegts patēriņa aizdevums un klientam ik mēnesi jāatmaksā kredīta summa vienādās daļās kā līzings vai hipotekārajam aizdevumam. Tiklīdz kredīta daļa ir atmaksāta, tā vairs nav pieejama klientam.⁴

2006. gadā turpinās pāreja no magnētiskās joslas kartēm uz viedkartēm, jeb čipkartēm. Banku klienti vairāk izvēlas viedkartes to augstās drošības dēļ. Viedkarte ir personalizēta un tajā ir ierakstīta visa nepieciešamā informācija, pieeja kartes datiem ir nodrošināta ar PIN kodu, kurš ir zināms tikai karšu lietotājam.

Ļoti būtiskas izmaiņas ir lokālo karšu skaita samazinājumā- sešu gadu laikā lokālo karšu skaits no 178 tūkstošiem ir samazinājies līdz 21 tūkstošiem. Toties liels pieaugums ir starptautiskajām kartēm- VISA kartēm šis pieaugums ir bijis vislielākais no 218 tūkstošiem

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-30 lpp.

² Turpat, 32 lpp

³ Turpat, 33 lpp.

⁴ Turpat, 33 lpp.

2001. gadā līdz 1,2 miljoniem 2006. gadā. Klientu vidū starptautiskās kartes ir populāras, jo tās tiek pieņemtas daudzās pasaules valstīs un arī Latvijā šo karšu pieņemšanas tīkls ir liels.

Latvijā 2006. gadā kredītkartes izvēlējās tikai 11,3%, debetkartes 47,9%, debetkartes ar pārsnieguma iespējām 39,8% un lokālās jeb kartes skaidras naudas izņemšanai 1,1%. Maksājumu karšu apjomi ar katru gadu pieaug, līdz ar to pieaug izsniegto debetkaršu un kredītkaršu skaits. Ar katru gadu klienti aizvien vairāk nepieciešamības dēļ sāk izvēlēties kredītkartes.

2. Starptautiskās maksājumu karšu asociācijas

Maksājumu karšu asociācijas galvenās funkcijas:

- darbības licencēšana konkrētā apgabalā,
- autortiesību, zīmolu, patentu reģistrēšana un aizsardzība,
- darījumu noteikumu izstrādāšana,
- autorizāciju un norēķinu sistēmu izveide un uzturēšana,
- savstarpējo norēķinu sistēmas funkcionēšanas kontrole,
- jaunu produktu un pakalpojumu radīšana,
- produktu zīmola veidošana un reklāma,
- karšu darījumu riska kontrole, pasākumu veikšana pret krāpniecību ar maksājumu kartēm.

Latvijā bankas ir starptautisko maksājumu karšu asociāciju VISA International un MasterCard International (jaunais nosaukums MasterCard Worldwide) dalībnieces. Daļa banku izplata starptautiskās maksājumu karšu asociācijas American Express kartes, bet Parex banka tās izdod un veido karšu pieņemšanas tīklu.¹

Starptautiskās norēķinu karšu sistēmas sertificē bankas visā pasaulē un piešķir tām licenci izdot noteiktas norēķinu kartes. Šo karšu funkcijas ir līdzīgas, atšķirība ir tikai starp šo sistēmu dibinātājiem.²

2.1. Starptautiskā maksājumu karšu asociācija VISA International

Lielākā bezskaidras naudas norēķinu sistēma pasaulē; izsniedz bankām licences VISA karšu izdošanai un apkalpošanai.

VISA politika jaunu dalībbanku uzņemšanai un karšu izdošanas/pieņemšanas licenču pārdošanā ir diezgan strikta- bankai jāieņem noteikta tirgus daļa savā valstī, tikai tad tā var pretendēt uz licences iegādi. Šāda licencēšanas politika ir noteikta vairāku iemeslu dēļ:

- lai nevajadzīgi nepalielinātu konkurences cīņu starp karšu izdevējiem/pieņēmējiem attiecīgajā valstī;
- lai nodrošinātu noteiktus ienākumus asociācijai no katras dalībbankas;
- lai nodrošinātu maksimālu kontroli pār dalībbankām attiecībā uz VISA noteikumu ievērošanu, krāpniecisko darījumu kontroli, darījumu apstrādes un autorizācijas standartu

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-39 lpp.

² Saksonova S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-109 lpp.

ievērošanu u.c.VISA ir izdevusi ļoti daudz noteikumus, kas dalībbankām ir jāievēro; lai nodrošinātu VISA karšu prestižu pār konkurentu MasterCard.¹

Patlaban VISA ir lielākā maksājumu karšu asociācija pasaulē. VISA savas dalībvalstis ir sadalījusi 6 reģionos:(Kanāda, Eiropa, Āzija, Latīņamerikas un Karību baseina valstis, Amerikas Savienotās Valstis un CEMEA (Centrālā un Dienvidu Eiropa, Tuvie austrumi un Āfrika)) un katram reģionam ir sava uzraugošā apakšorganizācija. Latvija ir Eiropas reģionā. Saskaņā ar VISA oficiālajā mājas lapā publicētajiem datiem uz 2006. gada 31. decembri VISA kartes tiek pieņemtas vairāk kā 170 valstīs. Pasaulē ir izdoti vairāk kā 1,55 miljardi VISA karšu. Visvairāk VISA karšu ir izdotas ASV – 33% (513 miljoni) no kopējā šo karšu skaita, kā nākamais lielākais tirgus seko Āzija – 21% (325 miljoni) un Eiropa- 20% (312 miljoni) no tirgus. VISA kartes pieņem 24 miljonos tirdzniecības vietu, savukārt skaidru naudu var izņemt vairāk kā miljons bankomātu. 64% no visiem karšu darījumiem tiek veikti pirkumu/pakalpojumu apmaksai, bet 36% skaidras naudas izņemšanai. Visvairāk karti pirkumu /pakalpojumu apmaksai izmanto ASV- 40%, kā nākamā seko Eiropa 34%. VISA sistēma spēj apstrādāt 6800 darījumus sekundē. VISA asociācijā strādā 6000 darbinieki visā pasaulē.²

2.2. Starptautiskā maksājumu karšu asociācija MasterCard International

Otra lielākā maksājumu karšu sistēma pasaulē ir MasterCard International. Šī sistēma ir izveidojusies, laika gaitā apvienojoties vairākām Amerikas un Eiropas maksājumu karšu asociācijām, tajā skaitā- AmsterCard International un Europay International. Tā ir otra lielākā bezskaidras naudas maksājumu asociācija pasaulē, kuras devīze ir „viena sistēma, visi produkti”.³

Galvenais divu maksājumu sistēmu integrācijas mērķis bija nodibināt starptautisku, vienotu akciju sabiedrību, kura sniegtu augsti kvalificētus pakalpojumus saviem klientiem visā pasaulē.⁴

2006. gadā MasterCard paziņoja par nosaukuma maiņu uz MasterCard Worldwide. Saskaņā ar MasterCard oficiālajā mājas lapā publicēto informāciju, 2006. gada 31.decembrī MasterCard dalībbankas bija izdevušas 817 miljonus MasterCard kartes. Salīdzinot ar 2005.

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-78 lpp.

² Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-82 lpp.

³ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-85 lpp.

⁴ Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-109 lpp.

gadu pieaugums ir par 12.3%. MasterCard ir 25000 dalībbanku. MasterCard strādā 4300 darbinieku visā pasaulē.

MasterCard International ir lielākais VISA konkurents maksājumu karšu tirgū. MasterCard, tāpat kā VISA, ir banku maksājumu karšu sistēma, tātad pati tā maksājumu kartes neizdod, to dara MasterCard biedri – bankas un finanšu organizācijas. MasterCard darbojas pēc tieši tādiem pašiem principiem kā VISA, vienīgi tai ir elastīgāka licencēšanas politika. Līdzīgi kā VISA, arī MasterCard pirms dažiem gadiem reorganizējās, ļaujot dalībbankām kļūt par MasterCard īpašniekiem.

Ja VISA maksājumu kartes vēsturiski vairāk ir izplatītas Amerikā, tad MasterCard maksājumu kartes ilgu laiku bija iekarojušas lielāku tirgus daļu Eiropā. Tagad situācija ir mainījusies – VISA ir nostiprinājusi savas pozīcijas ne vienā vien Eiropas valstī.¹

Arī Latvijā ilgu laiku populārākas bija MasterCard sistēmas maksājumu kartes. 1999. gadā 75% no visām tirdzniecības vietām, kas pieņem maksājumu kartes, pieņēma tieši MasterCard maksājumu kartes. Tas bija saistīts gan ar VISA strikto licencēšanas politiku – daudzas Latvijas bankas nevarēja izdot vai pieņemt VISA kartes, gan arī ar to, ka vēsturiski MasterCard Latvijā ienāca pirmais, piedaloties arī pirmā karšu apkalpošanas centra BankServisa izveidē. Joprojām to Latvijas banku skaits, kas iestājušās MasterCard International, ir daudz lielāks kā to, kas iestājušās VISA International, tomēr VISA karšu skaits Latvijā nu jau pārsniedz MasterCard karšu skaitu.²

Latvijā 2006. gadā no visām Latvijas komercbanku izdotajām maksājumu kartēm 23% (0,47 milj.) ir MasterCard, turpretī VISA 60% (1,23 milj.), citas starptautiskās un vietējās 17% (0,37 milj.). Salīdzinot ar iepriekšējo periodu 2005. gadu MasterCard 24% (0,42 milj.), bet VISA 2,6 reizes vairāk 62% (1,06 milj.), pārējās 14%.

2.3. Starptautiskā maksājumu karšu sistēma American Express

American Express ir starptautiska maksājumu organizācija, kas emitē nebanku kartes. American Express sadarbojas ar bankām, t.i., karti emitē Amex, bet banka piedāvā kartes klientiem, pieprasa no tiem drošības depozītu u.tml. American Express kartēm ir vairākas priekšrocības:

- Klientiem tiek nodrošināts pakalpojumu klāsts citā profilā, nekā to sniedz bankas.
- Amex kartes lietotāji kopā ar karti iegūst attiecīgu prestižu statusu.³

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-87 lpp.

² Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-87 lpp.

³ Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-110 lpp.

Visām Amex kartēm papildus norēķinu funkcijai tiek piedāvāti dažādi papildu pakalpojumi – ceļojumu apdrošināšana, pirkumu apdrošināšana, lojalitātes programmas u.c.

Pašlaik American Express pieņem vairāk nekā 200 pasaules valstīs, to kopējais lietotāju skaits pārsniedz 60 miljonus.

2005. gadā American Express noslēdza ekskluzivitātes līgumu par karšu izdošanu un pieņemšanas tīkla Latvijā veidošanu ar Parex banku. Arī šobrīd Parex banka ir vienīgais oficiālais pārstāvis Latvijā. AMEX kartes Latvijā uz 2007. gada 25. aprīli American Express pieņem 8507 vietās.

2.4. Starptautiskā maksājumu karšu sistēma Diner Club

Līdzīgi American Express, Diners Club piedāvā nebanku starptautiskās kartes. Diners Club ir pasaulē vecākā nebanku norēķinu karšu institūcija, kurai ir vairāk kā 50 gadus ilga pieredze. Diners Club kartes tiek apkalpotas vairāk nekā 9 miljonus norēķinu vietās un servisa uzņēmumos, kā arī 800 000 bankomātos visā pasaulē.¹ Diners Club savu galveno akcentu, tāpat kā American Express, liek uz izklaides un tūrisma jomām, gan vairāk pievēršot korporatīvo karšu izdošanai. Diners Club pieder pie finanšu korporāciju maksājumu kartēm, bankas šīs maksājumu kartes tikai izplata. Maksājumu karšu izsniegšana ir tendēta uz vēl ekskluzīvākiem klientiem nekā American Express, galvenokārt lielām finanšu korporācijām. Varbūt tieši šā iemesla dēļ Latvijā šīm maksājumu kartēm gan ir apmēram 170 pieņemšanas vietas, bet pašas maksājumu kartes neizplata neviena Latvijas banka.²

Diners Club kartes ir ne tikai maksājuma līdzeklis, bet vesela pakalpojumu pakete, kas ir ērti izmantojama cilvēkiem, kuri bieži ceļo: Diners Club dalībnieki ir apdrošināti ceļojuma laikā, izmantojot Diners Club karti, var ērti rezervēt viesnīcas istabu, īrēt automašīnu, vai rezervēt aviobiļetes. Saviem kluba biedriem Diners Club piedāvā diennakts apkalpošanas servisu, bonusu programmu, turklāt klients var saņemt informāciju par visām operācijām ar karti savā mobilajā telefonā. Diners Club ir elitāra karte, ko lieto turīgi klienti, iepērkoties dārgos veikalos. Tāpēc šai kredītkartei nav kredīta limita un apkalpošanas vai procentu maksas. Īpatnība ir tā, ka procentus maksā nevis pircējs, bet gan veikali, t.i., pārdevēji. Publikācijas presē liecina, ka pārdevēji, kuri pieņem šo kredītkarti, strauji palielina savu tirdzniecības apgrozījumu.³

¹ Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-110 lpp.

² Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-95 lpp.

³ Saksonovas S. Banku darbība-Latvijas komercbanku asociācija Konsultāciju un mācību centrs, 2006.-110-110 lpp.

2.5. Starptautiskā maksājumu karšu sistēma JCB

Lielākais Āzijas valstu karšu izdevējs JCB Japan Credit Bureau tika nodibināts 1961. gadā. Šīs kartes tiek izdotas galvenokārt Austrumāzijas un Klusā okeāna reģiona valstīs, arī dažās bankās Eiropā. JCB kartes pieņem 11 miljoni tirgotāju 189 valstīs. Ārpus Japānas šīs kartes parasti pieņem viesnīcas un ekskluzīvu preču tirgotāji. ASV tirgū JCB mērķē uz atsevišķām, neaizņemtām nišām, kā, piemēram, Japānas un citu Āzijas valstu emigranti ASV.

Sākotnēji JCB fokusējās galvenokārt uz labi situētu biznesa cilvēku kā potenciālo klientu. Tomēr patērētāju vajadzības strauji mainījās, tāpēc uzņēmums izdeva arī citas maksājumu kartes, piemēram, speciālas maksājumu kartes jauniešiem, sievietēm, ceļojumu kartes un citas, katra papildu piedāvā kādu specifisku servisu.

JCB kartes pieņem arī dažās vietās Latvijā, galvenokārt, viesnīcās, citās ar tūrisma jomu saistītās tirdzniecības vietās, kā arī ekskluzīvu preču veikalos.¹

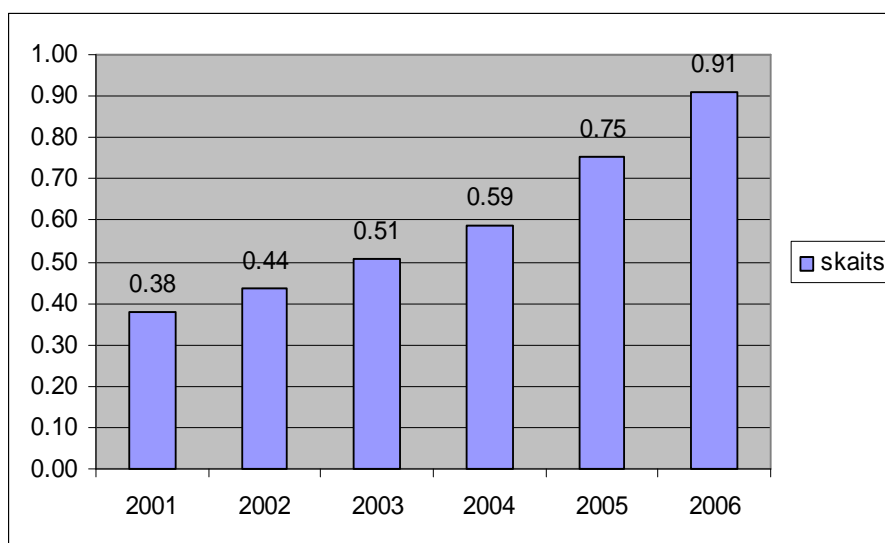
¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-96 lpp.

3. Maksājumu karšu tirgus attīstība Latvijā, Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs

Bankām maksājumu karšu izdošana ir izdevīga vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, maksājumu karšu izdošana ir iespēja jaunu klientu piesaistei. Šis process dod peļņu no tirdzniecības vietu komisijas maksām, kredīta procentiem, norēķinu karšu starpbanku komisijām un klientu ieguldītajiem naudas līdzekļiem. Turklāt banka var sniegt klientiem papildus servisa līmeni ar jauniem pakalpojumiem.¹

Maksājumu karšu skaits lēnām ir sasniedzis divu miljonu atzīmi – līmenim, kuru pirms četriem gadiem banku pārstāvji nosauca kā Latvijas maksājumu karšu tirgus potenciālu.

2006. gadā maksājumu karšu skaits palielinājies par aptuveni 19%, un līdz gada beigām Latvijā bija izsniegti gandrīz 2,1 miljons karšu. Turpinoties līdzšinējiem karšu tirgus pieauguma tempiem, gada laikā Latvija var sasniegt līmeni, kad uz katru valsts iedzīvotāju būs viena maksājumu karte.

Attēls Nr.3.1.

Latvijas maksājumu karšu skaits uz 1 iedzīvotāju laika posmā no 2001-2006. gadam.²

Latvijas maksājumu karšu skaits uz vienu iedzīvotāju palielinās ar katru gadu, vislielākais kāpums novērojams 2006. gadā, kad uz vienu iedzīvotāju ir 0,91 maksājumu kartes. Sasniedzot 2,1 milj. maksājumu karšu. 2005. gadā 0,75 kartes uz vienu iedzīvotāju, kopā izsniegti 1,7 miljoni karšu.

¹ Lindsey I. Credit cards- The authoritative guide to credit&payment cards.-London:Rushmere Wynne; 1994. 160.lpp

² Dati aprēķināti ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

Latvija ir strauji pietuvojusies Ziemeļvalstu karšu tirgiem. 2005. gadā Norvēģijā uz vienu iedzīvotāju vidēji ir 1.66 maksājumu kartes, Somijā – 0.93, Zviedrijā – 0.89 un Dānijā – 0.78 kartes. Lietuvā – 0.9, bet Igaunijā jau izdevies pārsniegt līmeni – viena karte uz iedzīvotāju, apsteidzot minētās Ziemeļvalstis, turklāt tiek prognozēts, ka karšu skaits Igaunijā varētu palielināties arī šogad. Tas liecina, ka karšu tirgus potenciāls nebūs izsmelts, sasniedzot arī 2 miljonus, jo lielai daļai Latvijas iedzīvotāju nav nevienas maksājumu kartes.¹

Apskatot pa gadiem var redzēt, ka 2001. gadā tika izdotas 0,89 milj. kartes, nākamajā gadā pieaugums bija par 14.4% (1,02 milj.). 2003. gadā salīdzinot ar iepriekšējo periodu pieaugums bija par 15.1% (1,17 milj.), 2004. gadā 13.6% (1,36 milj.), bet 2005. gadā pieaugums jau ir par 27.4% (1,73 milj.). 2006. gadā pieaugums 19% sasniedzot (2,07 milj.). Var secināt, ka sešu gadu laikā Latvijā izdoto maksājumu karšu skaits ir pieaudzis par 2.3 reizēm.

Karšu pieaugumu veicināja bankām liekot lietā agresīvu mārketinga kampaņu, ko veiksmīgi 2002. gadā īstenoja Hansabanka kļūstot par līderi maksājumu karšu pārdošanā, apsteidzot Latvijas Krājbanku.

2002. gadā notika arī pirmā VISA International mārketinga kampaņa Latvijā- VISA karšu izdošanas stimulēšana.²

Straujš VISA karšu pieaugums Latvijā vērojams tieši pēdējos piecos gados. 2001. gada beigās MasterCard kartes- Maestro un EC/MC- Latvijā bija populārākas nekā VISA kartes: MasterCard veidoja 32%, bet VISA -24% no kopējā izsniegto karšu skaita. Piecu gadu laikā VISA karšu skaits ir audzis daudz straujāk nekā MasterCard produktu skaits, un 2006. gada beigās VISA tirgus daļa palielinājusies līdz 60% no karšu tirgus Latvijā, MasterCard 23%. Šāda VISA panākumi ir likumsakarīgi, jo VISA Baltijā izvērs daudz aktīvāku darbību nekā tās konkurentu kompānija MasterCard.

Karšu apstrādes kompānija First Data Latvia pētījums liecina, ka maksājumu kartes šobrīd ir 58% Latvijas iedzīvotāju (pirms gada – 53%). 84% karšu lietotāju ir debetkartes, 24% karšu īpašnieku ir kredītkartes. Igaunijā kredītkaršu īpatsvars ir 19%, savukārt Ziemeļvalstīs tas ir vēl lielāks. Viens no iemesliem nelielajai kredītkaršu popularitātei ir salīdzinoši lielās kredītkaršu gada un apkalpošanas izmaksas salīdzinājumā ar debetkaršu maksām. Par augstajām kredītkaršu maksām tiek runāts arī citur, ne tikai Latvijā. Aprīlī publiskoja Eiropas Komisijas (EK) pētījuma secinājumus par maksājumu karšu sektoru Eiropas Savienībā (ES). Konstatēts, ka ES iedzīvotāji un uzņēmēji par kredītkaršu

¹ Rudzītis E. Kredītkarti katram iedzīvotājam- Kapitāls 06/2006. 60.lpp

² Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-111 lpp.

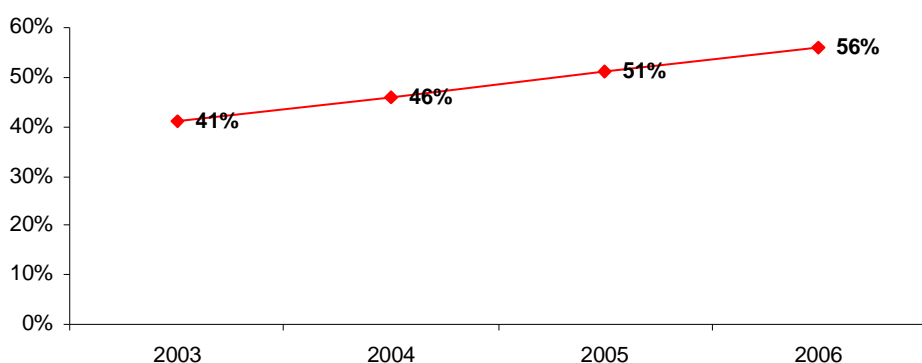
izmantošanu maksā pārāk daudz, un ES maksājumu karšu sektorā pastāv ievērojamas cenu atšķirības.

Latvijas komercbanku pārstāvji uzskata, ka Latvijā maksājumu karšu jomā vērojamas ievērojama konkurence un arī karšu izmantošanas maksas ir samērīgas. Vairumam kredītkaršu netiek piemērotas komisijas par pirkumiem Latvijā un arī ārvalstīs. Banku aktivitāte un pievēršanās kredītkartēm ir saprotama, jo šis bizness ir ienesīgs. Procenti par izmantoto kredītu kredītkartēm ir robežās no 16% līdz 24%, tiesa, pirmajā mēnesī tie nav jāmaksā. Nav daudz produktu, ar kuriem var gūt tik augstus procentuālos ienākumus.

Latvijas komercbankas aktīvi arī paplašina piedāvāto kredītkaršu klāstu. Latvijā darbojas trīs globālie kredītkaršu sniedzēji – MasterCard, Visa un American Express, tādējādi iedzīvotājiem paveras iespējas izvēlēties sev piemērotāko un tīkamāko produktu.

Maksājumu karšu tirgus Latvijā turpina strauju izaugsmi, palielinoties maksājumu karšu un karšu norēķinu vietu skaitam, turklāt arvien vairāk izmanto kartes ikdienas pirkumos, par ko liecina pieaugošais ar maksājumu kartēm veikto transakciju skaits un apjoms.

2006. gada pirmajos sešos mēnešos POS terminālos ar maksājumu kartēm veikto transakciju skaits sasniedzis 25,62 milj., kas ir par 45% vairāk nekā 2005. gada atbilstošajā periodā. Kopējais maksājumu apjoms šajās transakcijās bija 433.4 milj. Latu – par 49.1% vairāk nekā 2005. gada pirmajā pusgadā. Savukārt bankomātos veikto darījumu skaits bija attiecīgi 21 milj., uzrādot pieaugumu par 20,5% salīdzinājumā ar 2005.gada atbilstošo periodu. Aptuveni 98% no bankomātos veikto darījumu skaita un vairāk nekā 99% no bankomātos veikto maksājumu apjoma ir skaidrās naudas izmaksas darījumi.

Attēls Nr.3.2.

Latvijas maksājumu karšu lietojums preču un pakalpojumu apmaksai, 2003.-2005.gadam.¹

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

2006. gada otrajā pusgadā POS terminālos ar maksājumu kartēm veikto transakciju skaits turpina palielināties- sasniedzot 53 miljonus, bet pēc apjoma 601 miljonu.

Karšu darījumu dati liecina, ka karšu apstrādes centra First Data Latvia un komercbanku centieni veicināt aktīvāku karšu izmantošanu maksājumos par precēm un pakalpojumiem sākuši nest augļus, jo 2005.gads bija pirmais gads, kad karšu izmantošanas gadījumu skaits maksājumos par precēm un pakalpojumiem ir lielāks nekā skaidrās naudas izmaksu no bankomātiem darījumu skaits.

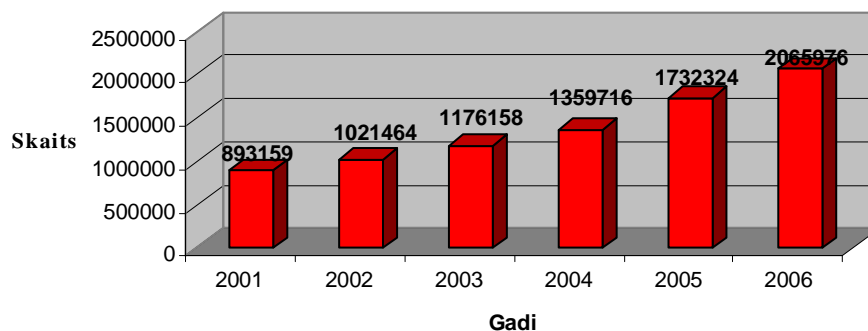
2005.gadā iedzīvotāji preču un pakalpojumu apmaksai kartes lietoja nedaudz vairāk nekā 56% gadījumu, 2005. gadā 51%, 2004.gadā šis rādītājs bija 46%, savukārt 2003.gada pirmajā pusē tikai 41% no kopējā karšu transakciju skaita bija maksājumi ar karti POS terminālos, sk. 3.2. att.

Latvijas karšu lietotāju ieradumi lēnām, bet pārliecinoši sāk virzīties par labu kartes patiesajai būtībai un mērķim – lietošanai maksājumos par precēm un pakalpojumiem, jo karte ir daudz drošāks naudas glabāšanas un norēķinu veids nekā skaidrā nauda.

Var prognozēt, ka maksājumu kartes maksājumos tiks izmantotas arvien aktīvāk, ko veicinās arī jaunās iespējas POS terminālos, piemēram, pakalpojums *Cashback* un mobilo telefonu priekšapmaksu karšu atjaunošanas kodu iegāde.

3.1. Maksājumu karšu apjomi Latvijā

Latvijā turpina pieaugt dažādu maksāšanas līdzekļu izmantošana. Latvijas bankas turpina nodrošināt plašu maksāšanas līdzekļu klāstu un ērtu pakalpojumus.

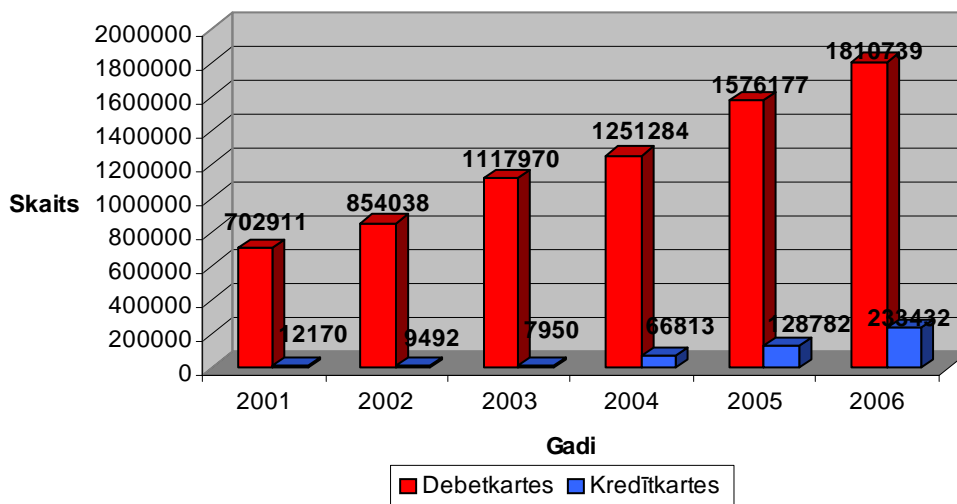
Attēls Nr.3.3.

Latvijā izdoto norēķinu karšu skaits laika posmā no 2001-2006. gadam¹

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

Bezskaidrās naudas norēķinos joprojām visvairāk tiek izmantoti banku sistēmu piedāvātie maksāšanas līdzekļi. Latvijā izdoto norēķinu karšu skaits laikā no 2001.-2006. gadam ir divkārtšojies, sk. 3.3.att.

Latvijā vispopulārākās kartes ir debetkartes, jo tās ir lētākas par kredītkartēm, kā arī ir vieglāki nosacījumi to saņemšanai.

Attēls Nr.3.4.

Latvijā izsniegtās debetkartes un kredītkartes no 2001-2006. gadam¹

Debetkarte ir pieejama jebkuram cilvēkam, kam ir pase un kurš grib atvērt kontu, bet kredītkarte ir bankas īpaša bankas uzticība klientam, tāpēc tā pieejama tikai klientiem ar noteiktu maksāspēju, turklāt ar kredītkarti iespējams veikt vairāk darbību. Lai arī kredītkartes ir samērā mazā skaitā izdotas, to lietotāju skaits sāk pieaugt, jo cilvēki sāk saprast un novērtēt šo karšu piedāvātās priekšrocības. Vēl pirms diviem trīs gadiem kredītkartes Latvijā bija ekskluzīvs produkts, ko izmantoja salīdzinoši maz cilvēku. 2003. gadā kredītkartes no kopējiem maksājumu karšu lietotājiem izmantoja 0,7%. Tagad bankas ir atvieglojušas kredītkaršu lietošanas nosacījumus, kā arī pilnveidojušas kredītkaršu piedāvājumu klāstu un arī dažādu bonusu sistēmu, un rezultātā kredītkaršu lietotāju skaits aug. Pēdējie dati liecina, ka aptuveni 11,3% no bankas maksājumu karšu lietotājiem izmanto kredītkartes. Ja salīdzina 2006.gadu ar 2005. gadu, tad izsniegto kredītkaršu apjoms ir divkārtšojies. Salīdzinot pēdējos piecus gadus var redzēt, ka kredītkaršu apjomi ir palielinājušies- aptuveni par divdesmit četrām reizēm, turpretim debetkartes tikai aptuveni divas reizes. Pēc autores domām kredītkartēm šāds pieaugums arī turpināsies, banku klientiem pieaugot maksāspējai pieaug arī

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

vajadzības, piemēram, atpūtas vai darba darīšanām ceļot, izmantot bankas piedāvāto kredītlimitu, kā arī veikt lielākus pirkumus, līdz ar to klients izvērtēs vai neizmanto bankas piedāvāto produktu kredītkarti.

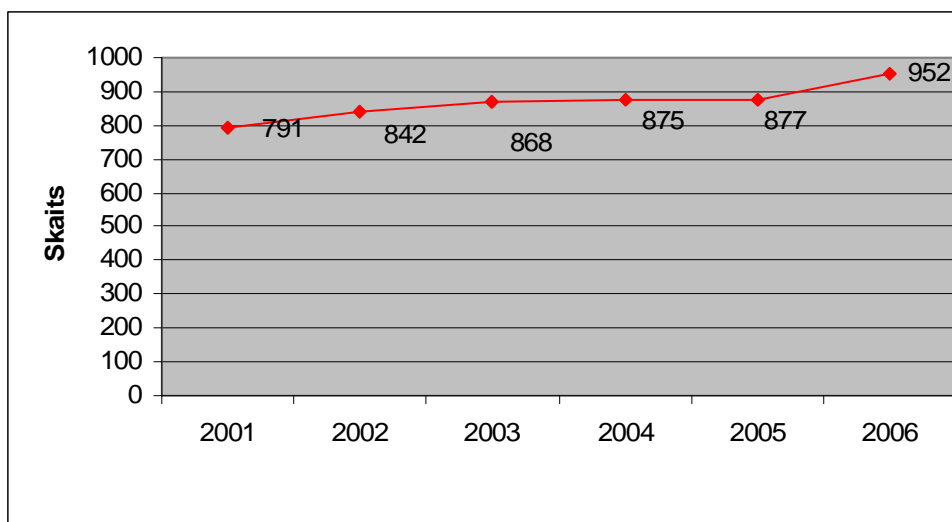
Pie kredītkaršu izmantošanas Latvijas iedzīvotāji vēl nav pieraduši, kaut gan tas bieži vien iznāk lētāk un ērtāk nekā, piemēram, līzings pakalpojumi. Daudzi veikali piedāvā preces iegādāties uz nomaksu pat bez pirmās iemaksas. Diemžēl to nevar izdarīt, ja pirkums sastāv no vairākām nelielām precēm, kaut arī kopējā summa ir līdzvērtīga. Kā alternatīva līzings ir kredītkarte. Piemēram, kredītkartes ar kredītliniju- kredīta likme ir 16-22% gadā, kamēr līzings kompāniju piedāvājums ir vidēji 22-24%, citreiz pat sasniedzot 28% gadā. Lai izdarītu lielāku pirkumu, ir pieejami papildus naudas līdzekļi, jo, izdodot kredītkarti, banka piešķir kredītlimitu no 1 līdz 3 vai 4 algu apmēram. Nākamā kredītkartes priekšrocība ir ērts atmaksas grafiks. Kartes lietotājam praktiski ir dota izvēle, cik no iztērētās summas atmaksāt nākamajā mēnesī- visu vai pa daļām, noteiktā minimālā mēneša atmaksa, kas jāieskaita kartes kontā līdz nākamā mēneša 15. datumam, ir tikai 5% no iztērētās summas, tai skaitā arī procentu maksājumi. Turklāt iemaksātā summa atkal ir pieejama un to iespējams izmantot norēķiniem. Tādejādi kartes lietotājam ir rīcības brīvība, izvēloties saviem ienākumiem atbilstošu atmaksas grafiku.

Pirmās īstās kredītkartes, kurām netika prasīti garantijas depozīti un galvojumi, 2000. gadā sāka piedāvāt Parex banka, un kopš tā laika vērojams straujāks kredītkaršu skaita pieaugums- 2006. gadā aptuveni 11,3% no 2,1 miljoniem komercbanku izsniegto karšu ir kredītkartes. Kredītkaršu lietotāju skaits Latvijā tuvākajos gados turpinās palielināties, jo aizvien vairāk banku saviem klientiem piedāvā jaunus kredītkaršu produktus un izdevīgākus nosacījumus.

Izdevējbankām daudz lielāka uzmanība jāpievērš esošo produktu nostiprināšanai, mazāk orientējoties uz jaunu produktu ieviešanu, kas var radīt tirgus pārsātinātību un klientu apjukumu.

Banku izdoto maksājumu karšu lietotājiem bankomātos (ATM – Automatic Teller Machine) Latvijā tiek piedāvātas arvien jaunas iespējas. Tomēr finanšu un arī pieprasījuma trūkuma dēļ banku piedāvātie pakalpojumi vēl ir samērā vienkārši. Patlaban bez ierastajām operācijām – naudas izņemšanas un bilances apskates – lielā daļā ATM ir nodrošinātas iespējas apskatīt ar karti veiktos pēdējos darījumus, samaksāt telefona rēķinus, pierēģistrēties pakalpojumiem, tiešsaistē papildināt priekšapmaksas kartes, nomainīt maksājumu kartes PIN kodu, veikt pārskaitījumus starp savas bankas kartes piesaistītajiem kontiem, izņemt no ATM dažādas valūtas. Tomēr par daudzām vadošo banku ATM tīklos piedāvātajām operācijām cilvēki neko nav dzirdējuši vai tikai aptuveni nojauš par to esamību. Pie specifiskām iespējām, kuras tuvākajā nākotnē varētu gaidīt, ir iespēja veikt starpbanku pārskaitījumus, rēķinu un

komunālo pakalpojumu apmaksas iespēju palielināšana. Varētu parādīties nodokļu nomaksas iespējas, pirkumu uz nomaksu veikšana, elektronisko preču un pakalpojumu pirkšana, dažādu finanšu operāciju veikšana, tostarp kredītu un aizņēmumu apmaksa. Vēl interesanta iespēja ir arī sadarbībā ar banku izveidot unikālas, tikai konkrētam klientam nepieciešamas maksājumu veidnes, kas dod iespēju ATM pārskaitīt naudu, piemēram, bērna auklei vai maksāt par skolu.

Attēls Nr.3.5.

Uzstādīto ATM skaits Latvijā, laika posmā no 2001.-2006.gadam¹

Aplūkojot attēlu Nr.3.5 var redzēt, ka ATM skaits piecu gadu laikā ir minimāli palielinājies, tas izskaidrojams ar to, ka bankas aizvien aktīvāk sadarbojas bankomātu tīklu apvienošanā un savstarpēju līgumu slēgšanā par iespēju izņemt skaidru naudu bez maksas klientam citu banku bankomātos. Bankomāti ir salīdzinoši dārgas ierīces un to uzstādīšanai un funkcionēšanai vajadzīgs noteikts darījumu apjoms, savukārt ne visur ir iespēja nodrošināt lielu darījumu apjomu. Līdz 2005. gadam Latvijā bija tikai bankomāti, kas paredzēti skaidras naudas izņemšanai un citiem pakalpojumiem, bet nesniedza iespēju iemaksāt skaidro naudu. 2006. gadā parādījās pirmie bankomāti skaidras naudas iemaksai. 2006. gadā Latvijā ir uzstādīti 952 bankomāti. SEB Unibanka 2006. gadā ir uzstādījusi 3 skaidras naudas iemaksas un izmaksas bankomātus un plāno 2007. gadā uzstādīt vēl 10 ATM. Hansabanka ir uzstādījusi 5 bankomātus skaidras naudas iemaksai un izmaksai- trīs atrodas Rīgā, bet vēl divi Valmierā un Rūjienā.

Bankomātu skaita pieaugums liecina par banku apņēmību paplašināt ar bankomātu starpniecību veicamo bankas pakalpojumu loku.

Kā alternatīva bankomātam varētu būt POS termināli, kuros būtu pieejams pakalpojums *cashback* (dod iespēju kartes lietotājam saņemt no tirgotāja nelielu skaidras naudas summu, ja

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

pirms tam pirkums apmaksāts ar karti). Tas nozīmīgi varētu būt lauku reģionu karšu lietotājiem, jo bieži vien lauku iedzīvotājiem, lai izņemtu skaidro naudu, nākas mērot ceļu līdz rajona centram, jo viņu dzīvesvietu tuvumā nav bankomātu vai banku filiāles.

Savukārt, bankas klientiem- tirgotājiem šis pakalpojums ir pievilcīgs ar to, ka samazinās skaidras naudas daudzums kasēs, un iespējams, ka tirgotājs ar laiku var atteikties arī no inkasācijas pakalpojumiem, tādā veidā samazinot savas izmaksas. Kā minēts SIA „First Data Latvia” mājaslapā šobrīd pakalpojums pieejams vienas bankas klientiem, proti, skaidru naudu tirgotājs var izsniegt tikai tiem karšu lietotājiem, kuri ir tās bankas klienti, kuras POS termināls uzstādīts pie tirgotāja. Ja bankas laika gaitā savstarpēji vienosies par starpbanku komisiju *Cashback* pirkumiem, tad šo pakalpojumu varēs izmantot arī starpbanku līmenī. SIA „First Data Latvia” ir izvērtējis nepieciešamos ieguldījumus un gatavs veikt nepieciešamās izmaiņas, lai šis pakalpojums Latvijā attīstītos arvien plašāk un lai klienti netiktu ierobežoti tikai savas bankas POS terminālu tīklā. Lai limitētu klienta iespējas šādā veidā izņemt ļoti lielas summas, tādējādi radot neērtības tirgotājam, POS termināla līmenī var uzstādīt vienas *Cashback* transakcijas limitu, kā arī parametrus, kas nosaka, vai pirms *Cashback* transakcijas obligāti jābūt pirkuma transakcijai un ar konkrētu minimālo summu. Veicot *Cashback* transakciju, tirgotājam obligāti jāpārbauda kartes lietotāja personība, tāpēc no POS termināla izdrukātajā kvītī tiek paredzēta arī vieta kartes lietotāja dokumenta veida un numura uzrādīšanai. SIA „First Data Latvia” iesaka tiem POS termināliem, ar kuriem tiek veiktas *Cashback* transakcijas, pievienot PIN koda ievadiekārtu un, veicot *Cashback* transakciju, kartes lietotājam lūgt ievadīt arī PIN kodu. Tādējādi tiktu nodrošināta kartes lietotāja identifikācija un tirgotājam nebūtu jāprasa kartes lietotājam uzrādīt personas identifikācijas dokumentu.

SIA First Data Latvija 2005. gadā aktīvi pievērsies *cashback* pakalpojuma projektam un gatavs veikt nepieciešamās izmaiņas, lai šis pakalpojums Latvijā attīstītos arvien plašāk un lai klienti netiktu ierobežoti tikai savas bankas POS terminālā.¹

Bankas arvien vairāk popularizē klientiem, lai tirdzniecības vietās norēķinās ar kartēm, tādā veidā skaidra nauda netiek izmantot. Tā kā norēķinu karšu lietotāju skaits palielinās ar katru gadu, tirdzniecības vietas ievieš POS terminālus (Point of Sale), jeb elektroniskas maksāšanas sistēmas, sk.3.6.att.

Bankām un maksājumu karšu apstrādes centriem jāpiesaista aizvien jauni tirgotāji un jāveicina to aktivitāte maksājumu karšu pieņemšanā savās tirdzniecības vietās. Tirgotāju stimulēšana veicama, pazeminot komisijas procentus un rīkojot veicināšanas akcijas tirgotājiem un maksājumu karšu lietotājiem.

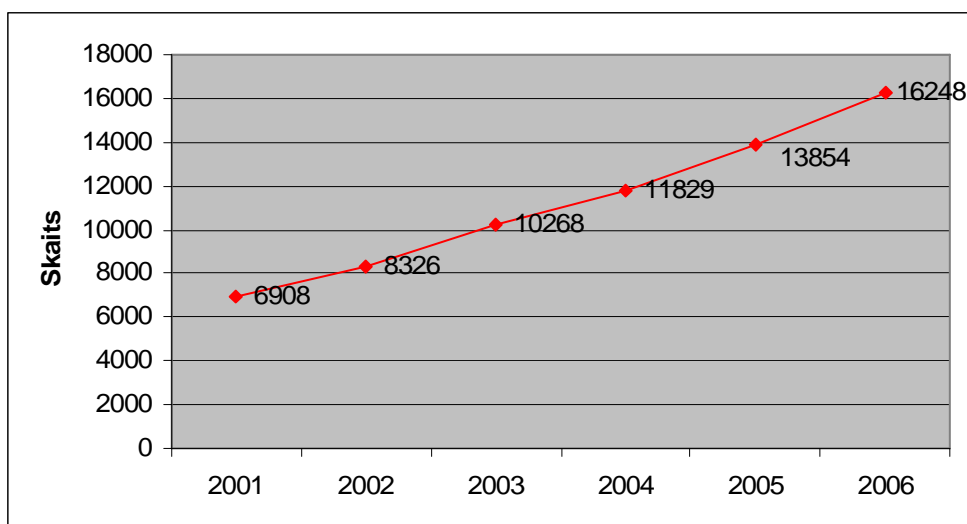
¹ Rudzītis E. Norēķinu karšu tirgum jauns motors/ Kapitāls. 08/2005. 29lpp.

POS termināli, tāpat kā maksājumu kartes skaita ziņā palielinās ar katru gadu, vidēji par 19% katru gadu. Jo vairāk būs uzstādīto terminālu, jo vairāk maksājumu karšu īpašniekiem būs iespēja norēķināties bezskaidras naudas veidā. 2006. gadā Latvijā jau ir uzstādīti 16218 POS termināli. Liela loma POS terminālu skaita palielināšanā ir tirgotājiem, kuri arī izvērtē POS terminālu nepieciešamību.

POS terminālu apjoma pieaugums palielina arī pirkumu/pakalpojumu apmaksu daudzumu ar maksājumu karti.

Latvijā lielo tirgotāju komisijas no darījumiem ar karšu pieņemšanas iekārtām ir no 0.9 līdz 1.5 procentiem. Lielākiem tirgotājiem, kuriem ir lielāks apgrozījums, komisijas cena samazinās. Tādās robežās, kādas tās pašlaik ir Latvijā, lielajiem tirgotājiem komisijas cenas nepavisam nav augstākas par citām ES valstīm, savukārt mazajiem tirgotājiem bankas nodrošina maksājumu karšu termināli bez maksas.¹ Turklāt skaidra nauda kasē arī maksā naudu, jo ir nepieciešama gan inkasācija, gan jānodrošina tās drošība.

Tā kā karšu pieņemšanas vietu skaits ar katru gadu ievērojami palielinās, vidēji par 19% katru gadu. Arī karšu lietotāji arvien aktīvāk sāk norēķināties ar maksājumu kartēm, ja 2005. gadā norēķini ar maksājumu kartēm bija 265.4 milj. Latu apmērā, tad jau 2006. gadā sasniedz 445.1 miljonu latu.

Attēls Nr.3.6.

Norēķinu karšu pieņemšanas vietu skaits Latvijā 2001.-2006.gadā²

¹ Brīvule Z. Norēķinu karte- tirgotāja sabiedrotais/ Supermārkets Nr.2 2005.54 lpp.

² Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

Banku klientiem ir iespēja izvēlēties kādu maksājumu karti viņš vēlas vai tā būs kāda no starptautiskajām maksājumu kartēm vai vietējām, kā arī izvēlētie vai tā būs debetkarte un/vai kredītkarte.

Latvijas karšu tirgus piedāvā trīs karšu veidus: debetkartes, kredītkartes un lokālās kartes (vietējās kartes skaidras naudas izņemšanai). Pēdējo sešu gadu laikā vislielākais izdots skaits bija debetkartēm, pēc tam, skaita ziņā, ir debetkartes ar pārsnieguma iespējām, un kredītkartes ieņem trešo vietu pēc popularitātes. 2001. gadā 78.7% no norēķinu karšu skaita bija debetkartes (702.9 tūkst.), 19.9% - kartes skaidras naudas izņemšanai – lokālās kartes- (178.1tūkst.) un 1.4% - kredītkartes (12.2tūkst.). Kredītkaršu lietošana nodrošina gan ātru iespēju īstermiņa aizdevumam, gan ir ērts maksāšanas līdzeklis ārvalstu ceļojumos. Bankas veica arī kredītkaršu īpašnieku apdrošināšanu ārvalstu ceļojumiem.

2002. gada Latvijas komercbankas izdeva 83.6 % - debetkartes (854 tūkst.), 15.5% - kartes skaidras naudas izņemšanai (157.9 tūkst.) un 0.9% - kredītkartes (9.5 tūkst.). Visstraujāk pieauga klientiem izsniegto debetkaršu un debetkaršu ar pārsnieguma iespējām skaits (īpaši VISA Electron – 1.6 reizes). Debetkaršu skaits pieauga par 32.3%, bet debetkaršu ar pārsnieguma iespējām – par 13.2%. Izsniegto kredītkaršu skaits samazinājās par 22.0%.

2003. gadā kredītkartīšu apjomi turpina samazināties par 19.4% (7.9 tūkst.), turpretī debetkartes palielinājušas apjomus par 38.7% (561 tūkst.), debetkartes ar pārsnieguma iespējām sasniedza 23.9% pieaugumu (557 tūkst.). No kopējā izdoto maksājumu karšu skaita 0.7 % bija kredītkartes, 47.7% debetkartes, 47.4 debetkartes ar pārsnieguma iespējām un 4.3% lokālās, jeb kartes skaidras naudas izmaksai.

2004. gads beidzās ar lielu kredītkaršu kāpumu- sasniedzot 66.8 tūkst., kredītkaršu pieaugums bija par 740.4%. Un no kopējā skaita saņemot 4.9%, pēc pieauguma lieluma tālāk seko debetkartes ar pārsnieguma iespēju palielinājums par 19.8%. Debetkartes tikai 3.9%, bet lokālās samazinot par 17.2%.

2005.gadā kredītkaršu apjomi turpina pieaugt, jāsecina, ka vairs ne tik strauji, bet kāpums ir manāms- 92.7% . No kopējā apjoma kredītkartes aizņem 7.4% (129 tūkst.). Debetkartes 49.6% (859 tūkst.), debetkartes ar pārsnieguma iespējām 41.4% (717 tūkst.).

2006. gadā turpina palielināties gan kredītkartes, gan debetkartes, gan debetkartes ar pārsnieguma iespējām. 2006. gadu salīdzinot ar 2005. gadu debetkaršu apjomi ir palielinājušies par 15.1% sasniedzot 988 tūkstošus, kredītkaršu pieaugums ir 81.3% (233 tūkst.), debetkartes ar pārsnieguma iespējām 14.6% (822 tūkst.), bet turpina samazināties lokālo jeb kartes skaidras naudas izņemšanai par 25.5%.

Šobrīd Latvijā ievērojami vairāk klienti izvēlas debetkartes. Debetkarte ir pieejama visplašākajam lietotāju lokam- par tās lietotāju var kļūt gan fiziskas , gan juridiskas personas. Kā arī šobrīd izvēle par labu notiek VISA International starptautiskajām kartēm.

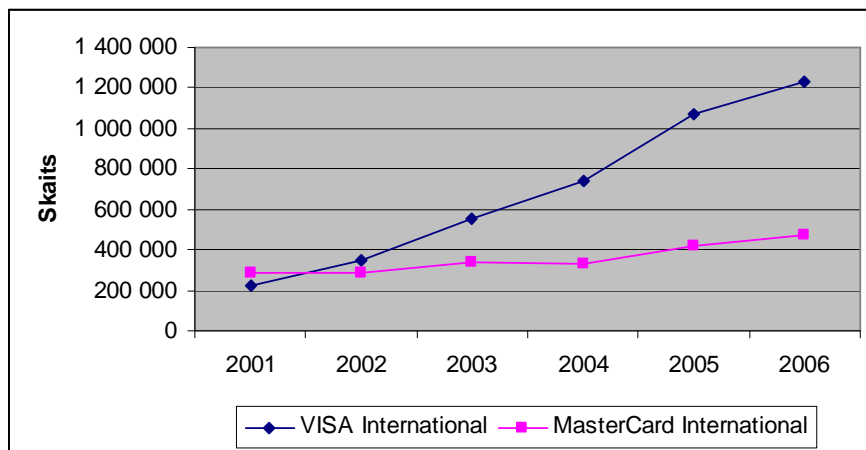
3.1.tabula

Norēķinu karšu skaits Latvijā laika posmā no 2001-2006. gadam.¹

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kredītkartes	12 170	9 492	7 950	66 813	128 782	233 432
VISA	4 353	1 794	1 602	25 965	108 647	155 157
MasterCard	7 759	7 585	6 193	7 821	8 868	28 848
Citas starptautiskās	58	113	155	33 027	11 267	49 427
Debetkartes ar pārsnieguma iespējām	397 110	449492	556 918	578 646	717 185	822 076
Vietējās	66 281	58 746	44 791	30 491	19 807	3 584
VISA Electron	122 547	174733	244 852	305 581	419 168	440 120
Cirrus/Maestro	175 150	173990	205 848	183 094	197 338	202 341
Citas starptautiskās	33 132	42023	61 427	59 480	80 872	176 031
Debetkartes	305 801	404546	561 052	672 638	858 992	988 663
Vietējās	107 897	120495	122 747	113 351	75 371	24 279
VISA Electron	91 680	172577	304 339	412 225	540 262	637 248
Cirrus/Maestro	103 491	107 618	125 896	141 250	211 005	237 192
Citas starptautiskās	2733	3856	8 070	5 812	32 354	89 944
Kartes skaidrās naudas izņemšanai	178 078	157 934	50 238	41 619	27 365	21 805
Kopā:	893 159	1 021 464	1 176 158	1 359 716	1 732 324	2 065 976

Līdz 2001. gadam klienti vairāk izvēlējās MasterCard taču jau 2002. gadā situācija mainījās un šobrīd VISA International pārsvars, ņemot vērā gan debetkartes, gan kredītkartes, ir 163%. Attēlā Nr.3.7. var redzēt, ka VISA International karšu skaits ar katru gadu ievērojami palielinās, turpretī MasterCard palielinājums ir ļoti neliels.

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

Attēls Nr.3.7.

Starptautisko maksājumu karšu skaits Latvijā laika posmā no 2001-2006. gadam.¹

Kā jau iepriekš darbā tika minēts VISA Baltijā izvērs daudz aktīvāku darbību nekā tas konkurente kompānija MasterCard. „VISA Europe pārstāvis Baltijā Tommi Lasila norāda, ka Latvijā VISA karšu tirgus segments ir visstraujāk augošais Eiropā. Viņš prognozē, ka arī šogad VISA karšu skaits mūsu valstī strauji palielināsies, tomēr tāds pieauguma temps kā pēdējos gados, ilgi neturpināsies”.²

2001. gadā no visām maksājumu kartēm 24% bija VISA, bet 32% MasterCard. Nākamajā gadā VISA International sasniedza 34%, bet MasterCard skaits ir samazinājies līdz 28%. 2003. gadā 551 tūkstošis jeb 47% ir VISA kartes, bet 338 tūkstoši jeb 29% MasterCard maksājumu kartes. 2005. gadā turpina palielināties VISA karšu pārsvars pār MasterCard kartēm- attiecīgi 55% (744 tūkstoši) VISA, 24% (332 tūkstoši) MasterCard. Jāuzsver, ka MasterCard karšu skaits Latvijā ir samazinājies par 6 tūkstošiem.

Pēc autores domām Latvijas komercbankas vairāk piedāvā VISA International kartes, mazāk MasterCard maksājumu kartes. Piemēram, Latvijas Krājbanka piedāvā trīs veida debetkartes- divas no tām ir VISA, bet tikai viena MasterCard. Vairāk tiek koncentrēta uzmanība uz VISA karšu pārdošana, mazāk uz MasterCard.

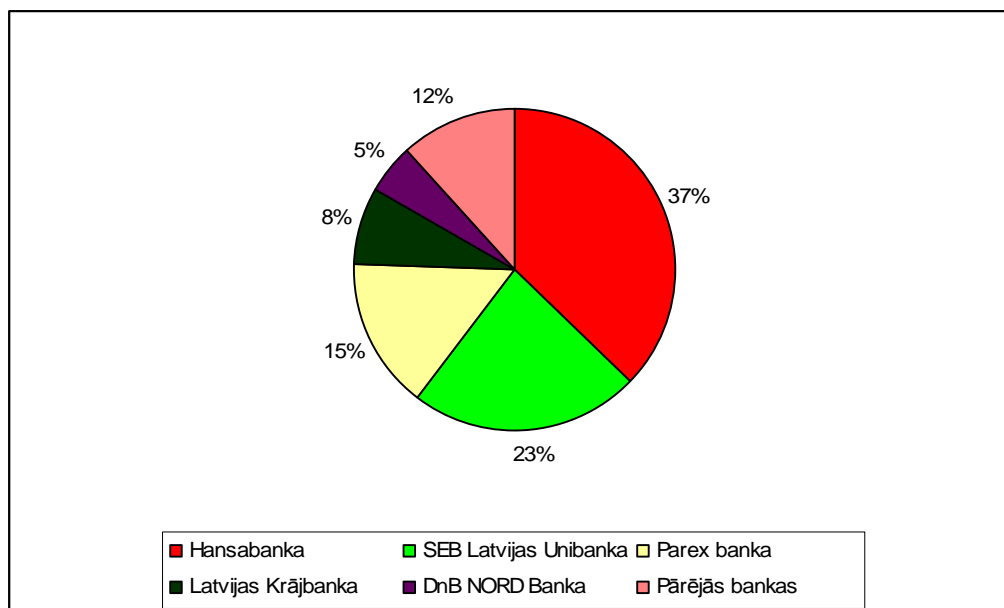
2006.gada beigās, no 23 Latvijā reģistrētajām komercbankām, maksājumu kartes klientiem piedāvāja 21 banka. 75.6% no maksājumu karšu kopskaita izsniedza trīs bankas.

Kopējais izsniegto maksājumu karšu skaits ir 2.1 miljons, pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu ir 23% (396 tūkstoši). 75.6% no visām maksājumu kartēm izsniedz trīs

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas Bankas mājas lapas

² Rudzītis E. VISA nostiprina pozīcijas Baltijā/ Kapitāls. 05/2005. 57lpp.

Latvijas komercbankas: Hansabanka, SEB Latvijas Unibanka un Parex banka. Šīs bankas ir arī lielākās pēc debetkaršu un kredītkaršu skaita izsniegšanas.

Attēls Nr.3.8.

Latvijas komercbanku izsniegto maksājumu karšu sadalījums pa bankām 2006. gada beigās.¹

Pirmajā vietā pēc maksājumu karšu pārdošanas ir Hansabanka ar 37%, tālāk seko SEB Latvijas Unibanka ar 23% un Parex banka ar 15%.

Katras bankas pārdošanas apjomi ir saistīti ar klientu apkalpošanas speciālista profesionalitāti. Personāla apmācība ir viens no panākumu faktoriem. Labi apmācīti darbinieki ir spējīgi pārdot klientam tieši to maksājumu karti, kas nepieciešama. Tieši tāpēc ir svarīgi sūtīt klientu apkalpošanas speciālistus uz kursiem un semināriem, kas saistīti ar pārdošanas apjoma palielināšanu.

Latvijas komercbankām maksājumu kartes ir ienesīgs produkts, īpaši kredītkartes, nav daudz produktu, ar kuriem var gūt tik augstus procentuālos ienākumus.

Pēc komercbanku finanšu pārskatiem Hansabankā no visiem komisijas naudas ienākumiem 2006. gadā maksājumu karšu apkalpošana sastādīja 40,6% (14590 tūkst.), iepriekšējā periodā 33,5% (10249 tūkst.). SEB Latvijas Unibanka 2006. gadā 33,8% (6325 tūkst.), bet 2005. gadā (5207 tūkst.). Salīdzinot 2006. gadu ar 2005. gadu Parex bankā komisijas naudas ienākumi no maksājumu karšu apkalpošanas sastādīja 43,1% (10873 tūkst.), bet iepriekšējā periodā 38,7% (13661 tūkst.). Līdzīgi ir arī Latvijas Krājbankā 2006. gadā 33,6% sastādot 2552 tūkstošus latu, bet 2005. gadā attiecīgi 2037 tūkstošus un 33,8%. DnB NORD

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Latvijas komercbanku asociācijas

Banka 2005. gadā komisijas naudas ienākumos no maksājumu karšu apkalpošanas saņēma 2232 tūkstošus latu- 27,2%.

Latvijā debetkartes piedāvā 19 bankas, bet kredītkartes 21 banka. Kā līderes debetkaršu pārdošanā ir Hansabanka, SEB Unibanka un Parex banka Latvijas Krājbanka un DnB NORD Banka. No visām debetkartēm šīs piecas bankas izsniedz 88,7 %. Kopā tiek izdotas 1,5 miljoni debetkaršu.

Visvairāk kredītkaršu Latvijā pārdod Hansabanka- gandrīz pusi no visām Latvijā izdotajām kredītkartēm, Parex banka, SEB Latvijas Unibanka, NORVIK BANKA, DnB NORD Banka. Kopā 91,5%. Kredītkaršu pieaugums Latvijā salīdzinot ar iepriekšējo periodu ir 17,1% 291 tūkstotis.

Latvijā 2006. gada beigās ir 957 ekspluatācijā esošu bankomātu, 26% no visiem ATM ir Hansabankas, 19,3% SEB Latvijas Unibankas, bet 15,3% Latvijas Krājbankas. Jāpiemin, ka no visām 23 Latvijas komercbankām bankomātus Latvijā uzstāda tikai 11.

Maksājumu karšu apkalpošanai bankas tirgotājiem piedāvā POS terminālus. Uz 2006. gadu Latvijā tika uzstādīti 17588 POS termināli. Visvairāk POS terminālus ir uzstādījusi Hansabanka, SEB Unibanka un Parex banka.

Lai gūtu lielāku priekšstatu par maksājumu karšu attīstību pēc autores domām Latviju nepieciešams salīdzināt ar citām Baltijas valstīm

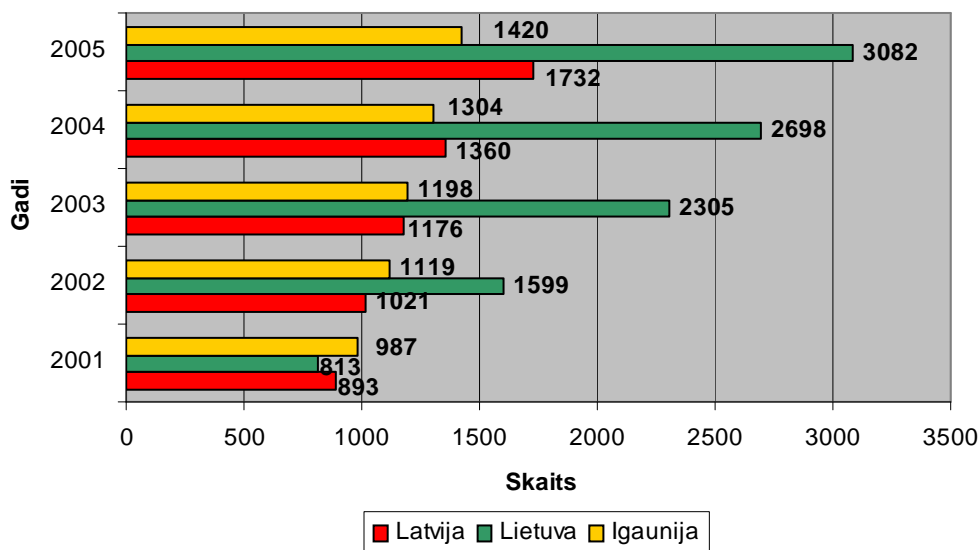
3.2. Maksājumu karšu tirgus attīstība Baltijas valstīs

Lai gūtu lielāku priekšstatu par maksājumu karšu attīstību pēc autores domām Latviju nepieciešams salīdzināt ar Baltijas valstīm, kas vēsturiskās attīstības ziņā ir līdzvērtīgas.

Baltijas valstu tirgū līderis maksājumu karšu izdošanas skaita ziņā ir Lietuva. Piecu gadu laikā apjomi ir palielinājušies 3.8 reizes, bet Latvijai 1.9 reizes, bet Igaunija tikai 1.4 reizes. Ja no 2001.gada līdz 2002.gadam Latvija sekoja aiz Igaunijas, bet jau no 2004. gada sākot Latvija apsteidz Igauniju. Salīdzinot apjomus var skaidri redzēt, ka Lietuva pēc komercbanku izsniegtajām maksājumu kartēm ir krietni vien aizsteigusies priekšā Latvijai un Igaunijai. Pēc autores domām salīdzināt vajadzētu cik maksājumu kartes ir uz vienu iedzīvotāju. Tas precīzāk un objektīvāk parādītu maksājumu karšu pieaugumu. Jo vērtējot skaita ziņā var redzēt, ka 2005. gadā Lietuvā ir izdotas visvairāk maksājumu kartes 3082 tūkstoši, kamēr Latvijā tikai 1732 tūkstoši, bet Igaunijā 1420 tūkstoši. Taču Lietuvā ir arī visvairāk iedzīvotāju- 2005. gadā 3.4 miljoni, kamēr Igaunijā 1.3, bet Latvijā 2.3 miljoni.

2001. gadā Lietuvā uz vienu iedzīvotāju tika izsniegtas 0.23 maksājumu kartes, Latvijā 0.38, bet Igaunijā jau 0.72 kartes. 2002. gadā Igaunijā jau ir 0.82 maksājumu kartes, Lietuva

jau ir apsteigusi Latviju izdodot 0.46, Latvija-0.44. 2003. gadā ir jūtams pieaugums visām Baltijas valstīm Igaunijai 0.88, Lietuva-0.66, Latvija 0.51 karte uz iedzīvotāju. 2005. gadā Igaunija ir sasniegusi robežu, ka uz katru iedzīvotāju ir 1 maksājumu karte, Lietuvā 0.9, bet Latvijā 0.75 izdotas maksājumu kartes.

Attēls Nr.3.9.

Izdoto norēķinu karšu skaits (tūkstošos) Baltijas valstīs 2001.-2005.gadam¹

Pēc autores domām svarīgākais nevis maksājumu karšu skaita pieaugums temps, bet gan aktīvāka karšu izmantošana ikdienā. Aktīvāku izmantošanu sekmē uzstādīto ATM un POS termināla skaita pieaugums.

Norēķinos ar maksājumu kartēm pēc skaita- līdere ir Igaunija 81.88 miljoni, tālāk Lietuva ar 51.53 miljoniem un Latvija ar 41.69 miljoniem 2005. gadā. Lietuvā un Igaunijā tāpat kā Latvijā ar debetkartēm maksājumi ir bijuši ievērojami vairāk nekā ar kredītkartēm. Salīdzinot 2005. gadu ar 2004. gadu, var redzēt, ka 2005. gadā maksājumu skaits ar debetkartēm Latvijā ir 93% (38.87 milj.), bet 2004. gadā 95% (28.19 milj.). Kopējais pieaugums Latvijā norēķinos ar maksājumu kartēm ir 41%. Lietuvā 2005. gadā ar debetkartēm maksājumu skaits ir lielāks nekā Latvijā 96% (49,56 milj.), bet iepriekšējā periodā 2004. gadā 97% (35.58 milj.). Pieaugums 2005. gadu salīdzinot ar 2004. gadu ir 41%- tikpat daudz kā Latvijai. Igaunijā debetkartes salīdzinot ar Latviju izmanto mazāk- 2005. gadā 90% (73.99 miljoni). Pieaugums mazāks nekā Latvijai un Lietuvai 36%.

Viena no problēmām, kas iespaido kredītkaršu izplatību, ir saistīta ar to, ka Baltijā cilvēkiem nav ilgas kredītvēstures, tādējādi ir maz kredītkaršu. Otra problēma trūkst

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Blue Book Addendum. December 2006

informācijas. Kredītkaršu apjoma palielināšanu veicinātu aktīvas kampaņas, gan par iespējām un pakalpojumiem ko var sniegt kredītkarte, gan drošības pasākumiem lietojot maksājumu karti.

Drošība un piesardzība jāievēro lietojot arī ATM un POS terminālus. Pie bankas automātiem velkot īpaši izstrādātas aizsargjoslas, SIA “*First Data Latvia*”, “Latvijas Krājbanka” un Valsts policija sociāli informatīvās kampaņas www.kabatzaglis.lv ietvaros atgādināja dažādu pilsētu iedzīvotājiem, ka nēsāt skaidru naudu ir daudz lielāks risks nekā turēt to bankas kontā un norēķināties, lietojot maksājuma kartes. Galvenā šo akciju mērķauditorija bija cilvēki, kas tā vietā, lai veiktu maksājumus ar karti, norēķinās skaidrā naudā. Potenciālo zagļu upuru vidū ir gan tie, kas algu saņem skaidrā naudā, gan tādi, kas saņēmuši naudu uz kartes, ieraduma pēc tomēr dodas uz bankomātu, lai izņemtu lielākas summas un turpinātu norēķinus ar skaidru naudu.

Maksājumu kartes pazaudēšana vai zādzība pat tad, ja kontā ir ļoti lielas naudas summas, ir vien plastikāta gabaliņa zaudējums. „Ja attopaties ātri un ziņojat par notikušo savai bankai vai First Data Latvia, dažās sekundēs Jūsu nauda ir drošībā, bet karte pārvēršas par nevērtīgu priekšmetu. Un pat ja zaudējumu aptverat ar novēlošanos, un zaglis jau paguvis atrast tirgotāju, kas pavirši seko karšu maksājumiem, tad Jums nozagtās naudas atgūšanu garantē Patērētāju tiesību aizsardzības likums. Proti, ja Jūsu karte prettiesiski izmantota un Jūs esat oficiāli noformējuši savu pretenziju, nozagtā nauda uz Jūsu kartes tiks atgriezta,” uzsver Z. Brīvule.¹

Šādas akcijas veicina iedzīvotāju uzticību maksājumu kartēm, kas sekmē to aktīvāku lietošanu.

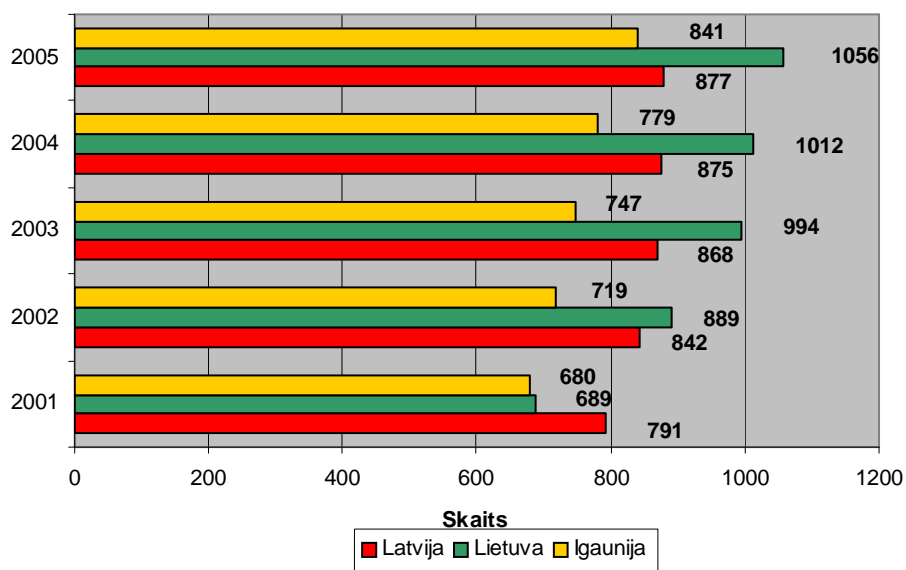
Uzstādīto bankomātu tīklu skaita ziņā Latvija tikai 2001.gadā bija līdere. Sākot ar 2002. gadu Lietuvā tika būtiski palielināts ATM skaits. Igaunija starp visām Baltijas valstīm ieņem trešo vietu.

2001. gadā Latvijā uz vienu iedzīvotāju tika uzstādīti 0,00034 ATM, Igaunijā 0,00050, bet Lietuvā 0,00020 bankomāti. 2002. gadā vislielākais ATM pieaugums ir Lietuvai par 28,6% (889), tad Latvijai par 6,4% (842), bet Igaunijai 5,7% (719). 2003. gads pieaugums ir vērojams visām trijām Baltijas valstīm. Igaunijai 3,9%, Latvijai 3,1%, bet Lietuvai arī 2003. gadā vērojams vislielākais kāpums ATM skaita ziņā 11.8%.

Salīdzinot 2005. gadu ar 2004. gadu var redzēt, ka Lietuvai pieaugums ir 4%, Latvijai tikai 0,2%, bet Igaunijai 7,9%. Šajā pašā periodā maksājumu karšu skaits Lietuvā pieaudzis par 14,2%, Igaunijā par 8,9%, bet Latvijā 27,4%. Var secināt, ka uzstādītajiem bankomātiem

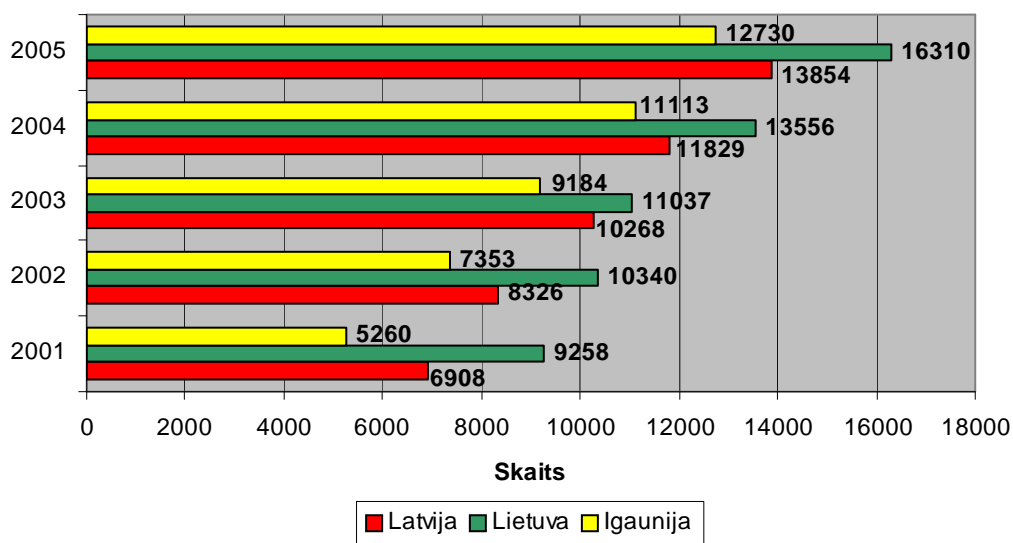
¹ SIA “First Data Latvia mājas lapa

pietiek, lai varētu apkalpot visas maksājumu kartes. Jo bankomātu pieaugums salīdzinājumā ar maksājumu kartēm ir neliels.

Attēls Nr.3.10.

Uzstādīto ATM skaits Baltijas valstīs, laika posmā no 2001.-2005.gadam¹

Attēls Nr.3.11.

Norēķinu karšu pieņemšanas vietu skaits Baltijas valstīs, 2001.-2005.gadā²

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Blue Book Addendum. December 2006

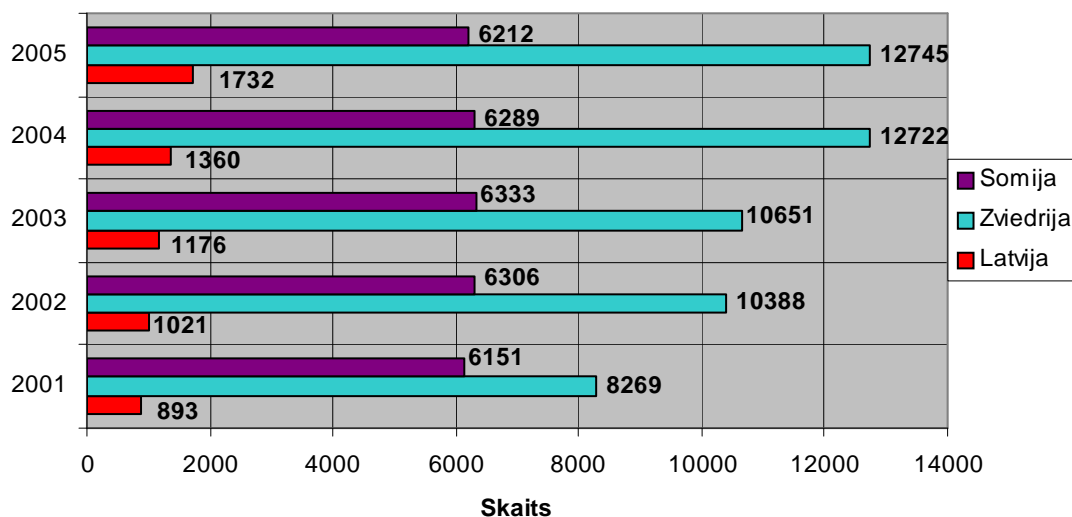
² Dati aprēķiniem ņemti no Blue Book Addendum. December 2006

Norēķinu karšu pieņemšana vietu ziņā Lietuva arī ir līdere, starp visām trim Baltijas valstīm. Analizējot visus piecus gadus kopā var secināt, ka vislielākais POS terminālu pieaugums ir Igaunijai 142%, tad Latvijai 101%, bet Lietuvai 76% piecu gadu laikā.

3.3. Maksājumu karšu tirgus attīstība Ziemeļvalstīs

Būtiski ir salīdzināt Latviju arī ar citām valstīm, kur maksājumu kartēm ir ilgāka vēsture un attīstība.

No ziemeļvalstīm darbā ir apskatītas divas valstis, tās ir – Zviedrija un Somija. Abas šīs valstis tiek salīdzinātas ar Latviju. Salīdzināts tiek maksājumu karšu izdošanas skaits, kā arī uzstādīto ATM skaits, un POS terminālu skaits.

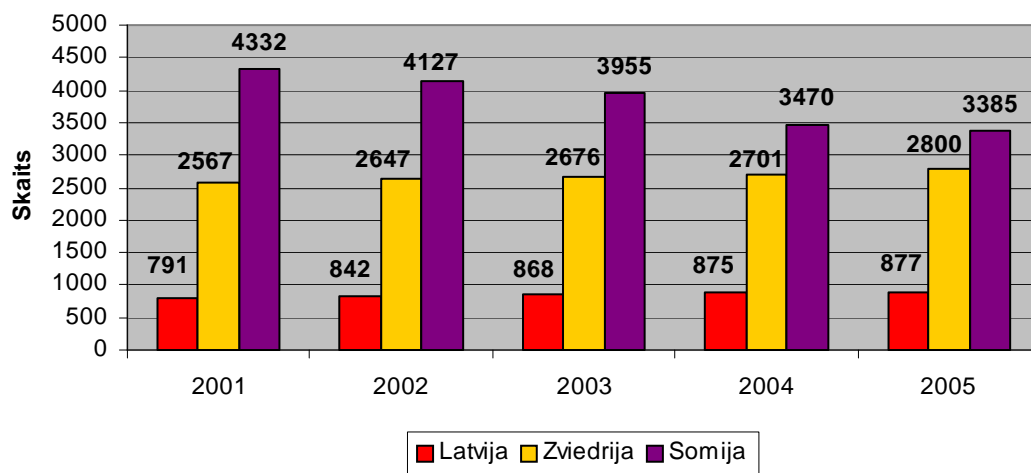
Attēls Nr.3.12.

Izdoto maksājumu karšu skaits (tūkstošos) Latvijā, Zviedrijā, Somijā, 2001.-2005.gadā¹

Zviedrijā uz vienu iedzīvotāju 2001. gadā tika izdotas 0.54 kartes, Latvijā 0.38, Bet Somijā 1.19 maksājumu kartes. Piecu gadu laikā Somijā karšu skaits uz vienu iedzīvotāju strauji nemainās- 2005. gadā tas ir pat samazinājies 1.18 kartes uz vienu iedzīvotāju. Zviedrijā tāpat kā Latvijā notiek kāpums 2002. gadā 0.54 kartes, 2003. gadā 0.58, bet jau 2004. gadā sasniedzot 0.92 kartes- ļoti straujš kāpums. 2005. gadā 0.97. kartes. Latvijā 2005. gadā 0.75 kartes uz vienu iedzīvotāju. Var secināt, ka visstraujāko kāpumu piecu gadu laikā ir piedzīvojuši Latvija 94%, pēc tam seko Zviedrija 54%, bet Somijai piecu gadu laikā izmaiņas

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Blue Book Addendum. December 2006

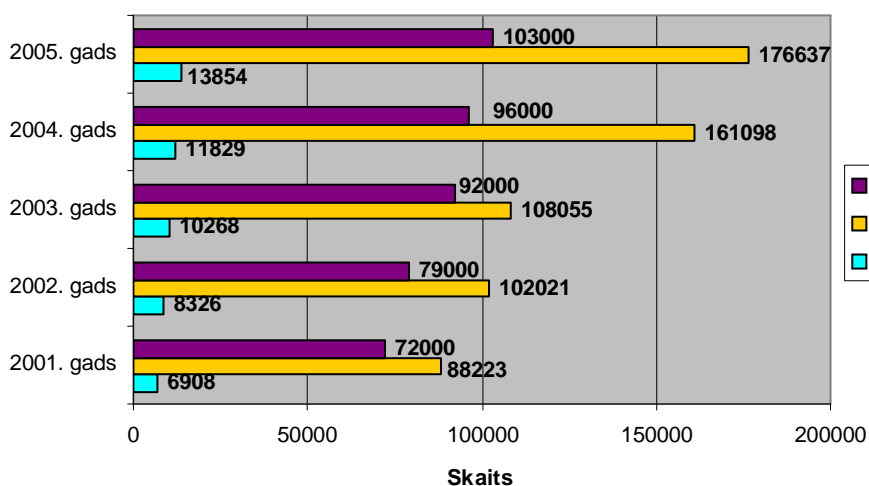
ir bijušas par 1%. Tomēr Somijai ir stabils izdoto karšu skaits- tas nozīmē, ka mazliet vairāk kā vien karte katram Somijas iedzīvotājam un tas nav būtiski mainījies piecu gadu laikā. Pēc autores domām Somijā ir nostabilizējies karšu skaits, jo uz katru iedzīvotāju jau ir vairāk kā viena maksājumu karte.

Attēls Nr.3.13.

Uzstādīto ATM skaits Latvijā, Zviedrijā, Somijā, 2001.-2005.gadā¹

Būtiska iezīme ir uzstādīto ATM skaitam, Somija ir samazinājusi ATM skaitu piecu gadu laikā par 21.9%, Zviedrija palielinājusi par 9%, bet Latvija palielinājums bijis par 10.9%.

Attēls Nr.3.14.

.Maksājumu karšu pieņemšanas vietu skaits Latvijā, Zviedrijā, Somijā, 2001.-2005.gadā

¹ Dati aprēķiniem ņemti no Blue Book Addendum. December 2006

Pēc autores domām samazinājumam ATM skaitam par iemeslu var būt augstās izmaksas bankomātu apkalpošanā, kā arī bieži vien bankomātu atrašanās vieta ir neizdevīga karšu lietotājiem un neekonomiska bankai.

Aplūkojot norēķinu karšu pieņemšanas vietu skaitu attēlā Nr.3.13., ka Zviedrijai ir ļoti liels POS terminālu skaits. Salīdzinot pa visiem pieciem gadiem kāpums ir bijis aptuveni par 100%, Latvijai mazliet vairāk 101%, bet Somijai tikai par 43%.

4. Latvijas lielāko izdevējbanku maksājumu karšu piedāvājuma analīze

Saskaņā ar Latvijas Bankas publicētajiem datiem uz 2006. gada beigām tikai izdotas 2065976 maksājumu kartes, no tām 233432 kredītkartes, 822076 debetkartes ar pārsnieguma iespējām, 988663 debetkartes un 21805 lokālās jeb skaidras naudas izņemšanai paredzētas kartes.

Turpmāk apkopotā informācija par Latvijas piecu lielāko karšu izdevējbanku maksājumu karšu piedāvājumu 2007. gadā. Darbā netika apkopota informācija par visu izdevējbanku karšu piedāvājumiem, jo šādu banku Latvijā ir daudz-21, tāpēc dati būtu grūti pārskatāmi. Informācija par banku piedāvājumiem apkopota no banku mājas lapām internetā 2007. gada aprīļa beigām.

Karšu pakalpojumu tarifi norādīti latos, tikai kartēm ar konta valūtu lati, tikai fizisko personu- Latvijas Republikas rezidentu kartēm. Daudzām bankām pakalpojumu tarifi kartēm ar konta valūtu ASV dolāri un eiro ir augstāki nekā latu kartēm.

Bankas saviem maksājumu karšu lietotājiem piedāvā iespēju gan izmantot partneru bankas automātu tīklu par pazeminātu maksu, gan bankas automātos apmaksāt rēķinus, papildināt priekšapmaksas telefonu kartes, gan veikt pārskaitījumus starp saviem kontiem. Tāpat daudzas bankas piedāvā saviem karšu lietotājiem internetbanku- iespēju gan apskatīt kartes konta atlikumu un darījumus, izmantojot internetu, gan veikt maksājumu uzdevumus un dot rīkojumus bankai, neejot uz banku. Telefonbankā ir tādas pašas iespējas rīkoties ar savu karšu kontu, tikai tur visu informāciju un darījumus veiksiet pa telefonu.

Tāpat karšu lietotājiem ir iespēja izmantot SMS banku- iegādājoties šo pakalpojumu, banka par katru darījumu atsūtīs uz mobilo tālruni SMS ziņojumu. Tas dod iespēju kartes lietotājam operatīvi kontrolēt, kas notiek ar viņa karti un kartes kontu, palīdz pasargāt sevi no krāpnieciskiem darījumiem ar karti. Tabulā Nr. 4.1 arī norādīts, kuras bankas saviem klientiem izsniedz viedkartes un kuras – magnētiskās joslas kartes.

Lielākā daļa banku debetkartēm ir pārgājušas uz gada maksām. Unibanka un Krājbanka saglabājušas vairākus gadus pastāvošo modeli, kad kartes tiek piedāvātas vispār bez maksas, ņemot komisijas maksu vien par skaidras naudas izņemšanu bankomātos. Kartes ar šādu modeli ir izdevīgas klientiem (parasti pensionāriem), kas karti skaidras naudas izņemšanai izmanto reti un/vai izņem visu naudu vienā reizē. Parex banka un Krājbanka piedāvā arī kartes ar mēneša maksu.¹

¹ Miezere B. Maksājumu kartes- Hipotēku bankas finanšu konsultācijas centrs SIA, 2006.-119 lpp

Latvijas Komercbanku piedāvātie papildus pakalpojumi.

Banka	Iespējas bankomātā	Internet a banka	SMS banka	Viedkartes	Partneru ATM tīkls Latvijā	Partneru ATM
Hansabanka	Naudas iemaksas, pārskaitījumi, valūtas konvertācija starp kontiem, apmaksāt LMT, Tele2, Lattelekom, Latvijas Gāzes rēķinus, izdrukāt atskaites, nomainīt PIN kodu, papildināt O karti.	X	X	Tikai VISA, VISA Electron kartes pēc klienta pieprasījuma	Krājbanka, SEB Unibanka, DnB Nord Banka	Hansabanka Lietuvā, Igaunijā, Zviedrijā
Parex banka	Apmaksāt Lattelekom, LMT, Tele 2 rēķinus, administratīvā soda kvītis, Zelta zivtiņas papildināšana	X	X	X	Krājbankas, Baltic Trust Bank	Parex banka Lietuvā
SEB Unibanka	Apmaksāt Lattelekom, LMT rēķinus, O kartes, Amigo kartes papildināšana, pārskaitījumi starp kontiem, kam piesaistītas kartes.	X	X	X	Hansabanka, Krājbanka, Rietumu banka, DnB Nord Banka, Baltic Trust Bank	Zviedrijā SEB, Igaunijā SEB Eesti Uhispank, Lietuvā-SEB Vilniaus Bankas
DnB Nord	Nav informācijas	X	X	X	SEB Unibanka, Krājbanka, Hansabanka	DnB Nord grupa
Krājbanka	LMT, Lattelekom, Tele2 rēķinus	X	X	X	SEB Unibankas, DnB Nord, Baltic Trust Bank Hansabanka, Parex banka	Snoras Bakas, Konversbank - Moskva

Debetkartēm raksturīga ir skaidras naudas saņemšana bez maksas savas un partneru bankas bankomātos, kā arī pirkumi Latvijā ir bez maksas. Šādas kartes ir izdevīgas ienākumu saņemšanai, kā arī pirkumiem un skaidras naudas izņemšanai. Piemēram, SEB Unibankai ir

divu veidu debetkartes- klientam ir iespēja izvēlēties vai maksāt gada maksu 4 latus un skaidras naudas izņemšana savā un partneru ATM tīklā ir bez maksas vai arī karti saņemt bez gada maksas un katru reizi par skaidras naudas izņemšanu maksāt 0,3 LVL. Šāda tipa kartes bez apkalpošanas maksas piedāvā arī Latvijas Krājbanka. Parasti studentiem, pensionāriem, kā arī uzņēmumu darbiniekiem, kuri algas saņem uz kartes tarifi ir zemāki, ar atlaidēm. Debetkaršu pakalpojumu tarifus var aplūkot tabulā Nr.4.2.

Tabula 4.2.

Latvijas Komercbanku piedāvāto debetkaršu pakalpojumu tarifi 04.2007.

Banka	Apkalpošanas maksa		Pirkumi		Skaidras naudas izņemšana	
	mēnesī	gadā	Latvijā	ārvalstīs	Savā un partneru ATM tīklā	Citu banku ATM
Hansabanka		3,5	Bez maksas	0,50%	Bez maksas	1,5%+1,50
Parex banka	0,5		Bez maksas	Bez maksas	Bez maksas	1%, min.1,30
SEB Unibanka			Bez maksa	Bez maksas	0,3	1,5, min. 1,50
SEB Unibanka		4	Bez maksas	Bez maksas	Bez maksas	1,5, min. 1,50
DnB Nord		3	Bez maksas	0,30%	Bez maksas	1,5%, min.2,00
Krājbanka (Maestro)	0,5		Bez maksas	0,50%	Bez maksas tikai Latvijā	1%+2,00
Krājbanka (VISA Electron darījumu)		5	Bez maksas	0,50%	Bez maksas tikai Latvijā	1%+2,00
Krājbanka (VISA Electron standarta)		Bez maksas	Bez maksas	0,50%	0,3	1%+2,00

Banku piedāvātais kredītkaršu klāsts ir patiešām ir ļoti plašs- gan bezprocentu kredītkartes, gan kredītkartes ar kredītlīniju, gan parastās kredītkartes. Lielākā daļa banku kredītkaršu lietotājiem piedāvā papildu pakalpojumus: Parex banka piedāvā klasisko karšu lietotājiem atlaides autonomā Herz, zelta karšu lietotājiem- papildus tam ceļojumu apdrošināšanu. Unibanka kredītkaršu lietotājiem piedāvā lojalitātes programmu, ar iespēju

saņemt atlaides gada, maksai, kā arī ceļojumu un nelaimes gadījumu apdrošināšanu, Hansabanka ceļojumu apdrošināšanu, Krājbanka- Priority Traveller atlaižu karti, kas nodrošinās ievērojama atlaides pasaules lielākajās viesnīcās un autonomu uzņēmumos. Kā arī VISA Gold un MasterCard Gold nozagšanas gadījumā ir iespēja vērsties diennakts palīdzības dienestā. Kā arī VISA Gold klientiem ir pieejama ar ceļojumu saistīta juridiska rakstura konsultācijas.

Latvijā 2006. gadā daudz reklamētās AMEX kartes klientiem piedāvā visplašāko papildpakalpojumu programmu, kāda līdz šim ir piedāvāta Latvijā. Šīs kartes izsniedz Parex banka. Tā iekļauj gan atlaides 150 tirdzniecības vietās (restorānos, veikalos, sporta klubos, viesnīcās, ar kultūru un tūrismu saistītās vietās), gan bonus punktu skaitīšanu par pirkumiem un bezmaksas aviobiļetes, gan pirkumu apdrošināšanu. Diemžēl šai kartei ir ļoti mazs pieņemšanas tīkls Latvijā un Pasaulē un, lai izņemtu skaidru naudu klientam būs jāšķiras no 3% lielas komisijas maksas. (Izņemt var tikai Parex bankas bankomātos.)

Tabula Nr.4.3

Latvijas Komercbanku nosacījumi kredītkartes saņemšanai.¹

Banka	Kredīta limita apmērs	Prasības kredīta limita saņemšanai	Kredīta limita atmaksas periods
Hansabanka	Līdz 3 algām	Kartēm ar kredīta limitu kā nodrošinājums kāda no opcijām: termiņdepozīts, galvojuma līgums, līgums par darba algas pārskaitīšanu (bankai ar darba devēju), darba algas ieskaitīšana. Klientam kartes saņemšanai jāatver algas konts vai privātkonts, jābūt 3-6 mēnešu sadarbībai ar banku.	1-15. datumam
Parex banka	Līdz 3 algām	Pase, izziņa par darba algu pēdējo 6 mēnešu laikā (neto), nav obligāta prasība pārskaitīt algu uz banku. Classic/Blue kartes saņemšanai neto alga no 200-500 latiem, Gold- no 500 latiem.	1.-15. datums
SEB Unibanka	Līdz 4 algām	Pase, izziņa par pēdējo 3 mēnešu darba algām	1.-14. datums
DnB Nord	Līdz 4 algām	Pase, izziņa par pēdējo 3 mēnešu darba algām	Nākamā mēneša laikā
Krājbanka	Līdz 4 algām	Ja klients 4 mēnešus pārskaita algu uz banku, minimālie neto mēneša ienākumi klasisko karšu saņemšanai- 350 lati. Ja klients nepārskaita algu uz banku- neto ienākumi attiecīgi 200 un 500 lati.	Nākamā mēneša laikā

¹ Informācija no Latvijas komercbanku mājas lapām

To, ka kredītkarte ir principiāli nepieciešama lieta, vislabāk apzināties, atrodoties ārpus Latvijas. Ārzemēs ir ļoti liela iespēja izdzirdēt par parasto debetkarti: „Nē šo mēs nepieņemam.”

Izvēloties kredītkarti bankā jāpievērš uzmanība vairākiem nosacījumiem, cik liela ir gada maksa. Vairākums banku gada maksu nepieprasa kartes izmantošanas pirmajā gadā, bet nākamajā gadā gan. Dažas bankas neprasa maksāt par kartes lietošanu arī nākamajos gados, ja vien, norēķinoties ar karti tiek iztērēta kāda konkrēta summa. Informācija par to būs atrodama bankas līgumā, kas būs jāslēdz ar banku par kartes izmantošanu.

Pirms izvēlētie kredītkarti, klientam vispirms jāuzzina cik lielu kredīta limitu banka viņam var piešķirt. Noteikti jājautā cik lieli būs procenti par izmantoto kredītu, kādi soda procenti.

Jāizvērtē vai izmantojot kredītkarti būs nepieciešamas skaidru naudu izņemt bankomātos, līdz ar to vai banka piemēro komisijas maksas skaidras naudas izņemšanai. Protams, ja kredītkarte nepieciešama pirkumu veikšanai, vai tiek piemērota maksa par pirkumiem Latvijā un ārvalstīs. No darbā apskatītajām kredītkartēm visas piedāvā pirkumus Latvijā izdarīt bez maksas, komisiju par ārvalstīs izdarītu pirkumu ņem vienīgi Parex banka 0,5% no pirkuma summas

Tabula Nr.4.4.

Latvijas Komercbanku piedāvāto klasisko kredītkaršu ar kredītlīniju pakalpojumu tarifi

04.2007.¹

Banka	Kartes veids	Maksājamā summa	Gada maksa	Pirkumi		Skaidras naudas izņemšana		% par kredītu gadā
				Latvijā	ārvalstīs	Tīkla ATM	Citos ATM	
Parex banka	MC Standart	5%	Bez maksas	Bez maksas	Bez maksas	2%	2% min.2.00	22%
Parex banka	VISA Classic	5%	Bez maksas/ nākamajā gadā 15	Bez maksas	0.5%	2%	2%, min 2.50	20%
Parex banka	AMEX Blue	5%	Bez maksas/ nākamajā gadā 15	Bez maksas	Bez maksas	Parex ATM-3%	neapkalpo	18%
SEB Unibanka	MC Standart	5%	12	Bez maksas	Bez maksas	Bez maksas	1.5% min 2.50	16%
SEB Unibanka	VISA, MC Classic	5%	24 (ar apdr.)	Bez maksas	Bez maksas	1.5% min 0.50	1.5% min 2.50	16%
Krājbanka	VISA Classic	5%	12	Bez maksas	Bez maksas	1.5% min 0.30	1.5% min.2.00	20%

¹ Informācija no Latvijas komercbanku mājas lapām

Apskatot šo tabulu var secināt, ka visizdevīgākais piedāvājums ir SEB Unibankai. MC Standart SEB Unibanka izsniedz 16% gada likmi, ikmēneša maksājamā summas 5% un gada maksa 12 lati. Ja, piemēram bankas klients ar kredītkarti vienā mēnesī izdara pirkumu par 200 LVL, tad līdz nākamā mēneša 14. datumam kredītkartes kontā jāieskaita 5% no 200LVL un 1,3 %- procenti par izmantoto kredītu mēnesī. Kopā sanāk 12,6 LVL. Skaidras naudas izņemšana vienīgajai no visām sešām apskatītajām kredītkartēm tīkla ATM ir bez maksas. Pirkumi šai kartei ir bez maksas gan Latvijā, gan ārvalstīs.

Secinājumi un priekšlikumi

Diplomdarba noslēgumā autore izdara sekojošus secinājumus:

1. Karšu lietotāji arvien aktīvāk sāk norēķināties ar maksājumu kartēm, ja 2005. gadā norēķini ar maksājumu kartēm bija 265.4 milj. Latu apmērā, tad jau 2006. gadā sasniedz 445.1 miljonu latu.
2. Bankas, izmantojot dažādas akcijas, veicina norēķinus tirdzniecības vietās ar maksājumu kartēm, tādā veidā skaidra nauda netiek izmantota.
3. Kā alternatīva bankomātam varētu būt POS termināli, kuros būtu pieejams pakalpojums *cashback* (dod iespēju kartes lietotājam saņemt no tirgotāja nelielu skaidras naudas summu, ja pirms tam pirkums apmaksāts ar karti). Tas nozīmīgi varētu būt lauku reģionu karšu lietotājiem, jo bieži vien lauku iedzīvotājiem, lai izņemtu skaidro naudu, nākas mērot ceļu līdz rajona centram, jo viņu dzīvesvietu tuvumā nav bankomātu vai banku filiāles.
4. Likumdošana Latvijā paredz, ka algu uz maksājumu karti jāpārskaita valsts iestāžu un pašvaldību uzņēmumu darbiniekiem, kā arī ar 2005. gadā pieņemts lēmums pabalstus izmaksāt caur bankas kontu, kas veicināja maksājumu karšu pieaugumu.
5. 2006. gada beigās, no 23 Latvijā reģistrētām komercbankām, maksājumu kartes klientiem piedāvā 21 banka. 75.6% no maksājumu karšu kopskaita izsniedz trīs bankas.
6. Latvijas norēķinu karšu līderis ir Hansabanka, no 2.1 miliona izsniegto maksājumu karšu Hansabanka izsniedz 37%.
7. Latvijā 2006. gadā daudz reklamētās AMEX kartes klientiem piedāvā visplašāko papildpakalpojumu programmu, kāda līdz šim piedāvāta Latvijā.
8. Pēc piedāvāto produktu tirgus līderpozīcijas ieņem VISA International norēķinu sistēmas produkti. Piecu gadu laikā VISA karšu skaits ir audzis daudz straujāk nekā MasterCard produktu skaits, 2001. gadā no visām maksājumu kartēm 24% bija VISA, bet 32%

MasterCard; 2006. gada beigās VISA tirgus daļa palielinājusies līdz 60% no karšu tirgus Latvijā, MasterCard 23%.

9. Latvijas maksājumu karšu skaits uz vienu iedzīvotāju palielinās ar katru gadu, vislielākais kāpums novērojams 2006. gadā, kad uz vienu iedzīvotāju ir 0.91 maksājumu kartes.
10. 2006. gadā iedzīvotāji preču un pakalpojumu apmaksai kartes lietoja nedaudz vairāk nekā 56% gadījumu.
11. ATM skaits piecu gadu laikā ir minimāli palielinājies 2001. gadā 791 ATM, bet 2006. gadā uzstādīti 952 ATM, tas izskaidrojams ar to, ka „bankas aizvien aktīvāk sadarbojas bankomātu tīklu apvienošanā un savstarpēju līgumu slēgšanā par iespēju izņemt skaidru naudu bez maksas klientam citu banku bankomātos.
12. POS termināļi, tāpat kā maksājumu kartes skaita ziņā palielinās ar katru gadu, vidēji par 19% katru gadu. 2006. gadā Latvijā uzstādīti 16.2 tūkstoši POS termināļu, bet 2005. gadā uzstādīti 13.8 tūkstoši.
13. 2006. gadā turpina palielināties gan kredītkartes, gan debetkartes, gan debetkartes ar pārsnieguma iespējām. 2006. gada salīdzinot ar 2005. gadu debetkaršu apjomi ir palielinājušies par 15.1% sasniedzot 988 tūkstošus, kredītkaršu pieaugums ir 81.3% (233 tūkstoši), debetkartes ar pārsnieguma iespējām 14.6% (822 tūkstoši), bet turpina samazināties lokālās jeb kartes skaidras naudas izņemšanai par 25.5%.
14. 2005. gadā Igaunija ir sasniegusi robežu, ka uz katru iedzīvotāju ir 1 maksājumu karte, Lietuvā 0.9, bet Latvijā 0.75 izdotas maksājumu kartes.
15. Baltijas valstu tirgū līderis maksājumu karšu izdošanas skaita ziņā ir Lietuva. Piecu gadu laikā apjomi ir palielinājušies 3.8 reizes, Latvijai 1.9 reizes, bet Igaunijai tikai 1.4 reizes.
16. Norēķinu karšu pieņemšanas vietu skaita ziņā Lietuva ir līdere, starp visām trim Baltijas valstīm. Analizējot visus piecus gadus kopā var secināt, ka vislielākais POS termināļu pieaugums ir Igaunijai 142%, tad Latvijai 101%, bet Lietuvai 76% piecu gadu laikā.

17. Visstraujākais maksājumu karšu pieaugums piecu gadu laikā ir Latvijai 94%, pēc tam seko Zviedrija, bet Somijai piecu gadu laikā izmaiņas bijušas par 1%.

18. Somija ir samazinājusi ATM skaitu piecu gadu laikā par 21.9%, Zviedrija palielinājusi par 9%, bet Latvijā palielinājums bijis par 10.9%

Priekšlikumi:

1. Balstoties uz iepriekš izdarītajiem secinājumiem autore izvirza sekojošus priekšlikumus maksājumu karšu pārdošanas apjoma palielināšanai:
2. Jaunu maksājumu karšu lietotāju iesaistīšana saistāma ar tirgus dalībnieku izglītošanu, ne vien par piedāvātajiem produktiem un to daudzveidību, bet arī par drošības pasākumiem un priekšrocībām, kas saistītas ar pāreju uz bezskaidras naudas norēķiniem. Tāpat jāsekmē maksājumu karšu pieņemšanas tīkla attīstība visā Latvijas teritorijā, īpaši lauku rajonos.
3. Izdevējbankām daudz lielāka uzmanība jāpievērš esošo produktu nostiprināšanai, mazāk orientējoties uz jaunu produktu ieviešanu, kas var radīt tirgus pārsātinātību un klientu apjukumu.
4. Norēķinu karšu tirgus dalībniekiem jāstimulē likumdošanas iniciatīva Latvijā, sekmējot lēmumu par algu izmaksu visiem strādājošiem uz maksājumu kartēm. Tas samazinātu „ēnu ekonomiku”.
5. Bankām un maksājumu karšu apstrādes centriem jāpiesaista aizvien jauni tirgotāji un jāveicina to aktivitāte maksājumu karšu pieņemšanā savās tirdzniecības vietās. Tirgotāju stimulēšana veicama, pazeminot komisijas procentus un rīkojot veicināšanas akcijas tirgotājiem un maksājumu karšu lietotājiem.
6. Personāla apmācība ir viens no panākumu faktoriem. Labi apmācīti darbinieki ir spējīgi pārdot klientam tieši to maksājumu karti, kas nepieciešama. Tieši tāpēc ir svarīgi sūtīt klientu apkalpošanas speciālistus uz kursiem un semināriem, kas saistīti ar pārdošanas apjoma palielināšanu.

Izmantotā literatūra

1. Latvijas Bankas padomes lēmums Nr.57/2 par „Kredītiestāžu maksājumu statistikas sagatavošanas noteikumiem”, punkts 1.16
2. Brīvule Z. Norēķinu karte- tirgotāja sabiedrotais/ Supermārkets Nr.2 2005.54 lpp.
3. Lībermanis, G. Nauda, inflācija.- Rīga: Kamene, 1999.- 140 lpp.
4. Lindsey I. Credit cards- The authoritative guide to credit&payment cards.- London:Rushmere Wynne; 1994. 160.lpp
5. Miezere, B. Maksājumu kartes.- Rīga: Hipotēku bankas Finanšu konsultāciju centrs, 2006.
6. Saksonova, S. Banku darbība.- Rīga: Latvijas Komerčbanku asociācija, konsultāciju un mācību centrs, 2006.
7. Pabērza A. Kredītkarte un debetkarte tās īpašniekam noder ne tikai skaidras naudas izņemšanai un pirkumiem veikalos/ Dienas bizness. 2002. gada 8.janvāris. 10.lpp
8. Rudzītis E. Kredītkarti katram iedzīvotājam// Kapitāls.- Nr.06 (2006). 60lpp
9. Rudzītis E. Norēķinu karšu tirgum jauns motors/ Kapitāls. 08/2005. 29lpp
10. Rudzītis, E.Visa nostiprina pozīcijas Baltijā// Kapitāls.- Nr.05 (2005), 57.lpp
11. Blue Book Addendum. December 2006
12. DnB NORD mājas lapa www.dnbnord.lv resurss apskatīts 2007. gada aprīlī.
13. Hansabankas mājas lapa www.hansabanka.lv resurss apskatīts 2007. gada aprīlī.
14. Latvijas Bankas mājas lapa www.bank.lv resurss apskatīts 2007. gada aprīlī.
15. Latvijas Komerčbanku Asociācijas mājas lapa: www.bankasoc.lv
16. SEB Latvijas Unibanka www.seb.lv resurss apskatīts 2007. gada aprīlī.
17. Parex bankas mājas lapa www.parex.lv resuss apskatīts 2007. gada aprīlī.
18. SIA First Data Latvia mājas lapa resurs apskatīts 2007. gada aprīlī
19. Hansabankas 2006. gada finanšu pārskats.
20. NORD/LB Latvija gada pārskats 2005.
21. Latvijas Krājbankas 2006. gada finanšu pārskats
22. Parex bankas 2006. gada finanšu pārskats
23. SEB Latvijas Unibanka 2006. gada pārskats

Diplomdarbs „Latvijas Komerčbanku maksājumu karšu tirgus analīze” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Sanita Birkava _____

(paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Mg. oec. Latvijas Komerčbanku asociācijas analītiķe

Žanete Glaudiņa _____

(paraksts, datums)

Recents: M.ekon., lektors Ivars Vanags _____

(paraksts, datums)

Darbs iesniegts Finanšu institūtā _____

Lietvede: Tatjana Stankeviča _____

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījumu komisijas sēdē

_____ Prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretāre: lektore Anda Kociņa _____